

מפעל דף היומי בעיון

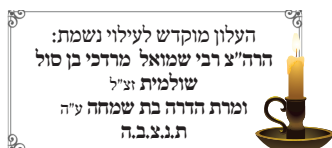
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

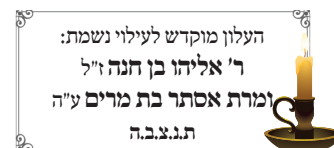
כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שיש שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למיגדי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' ט"ו סיון-שבת כ"א סיון

מסכת גיטין י"ט-כ"ה

שבוע פרשת שלח

דף י"ט ע"א

בכל כותבים, בדיו, בסם, בסיקרא, ובקומוס, ובקנקנתום, ובכל דבר שהוא של קיימא. אין כותבין לא במשקין ולא במי פירות, ולא בכל דבר שאינו מתקיים.

וכן פסק הרמב"ם [הלכות גירושין פרק ד' הלכה א'] אין כותבין את הגט אלא בדבר שרישומו עומד כגון דיו וסיקרא וקומוס וקלקנתום וכיוצא בהם, אבל אם כתבו בדבר שאינו עומד כגון משקין ומי פירות וכיוצא בהם אינו גט, כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר ואין כותבין בהן לכתחלה. [הלכה ב'] כותבין במי עפצא לכתחלה על גבי הנייר והעור וכיוצא בהם אבל לא על גבי מגילה עפוצה מפני שאינו ניכר ואם כתב אינו גט, וכן כל כיוצא בו.

ובטור [אבן העזר סימן קכ"ה] פסק, כותבין הגט בכל דבר שרישומו ניכר בדיו בסם בסיקרא בקומוס ובקנקנתום באבר בשחור ובשיחור, פירוש באבר חתוכי אבר מעורבים במים, שחור פחמים מעורבים במים, שיחור אירמנטי. והרמב"ם כתב כתבו בשחור ובשיחור באבר כשר ואין כותבים בהם לכתחלה ואין נראה כן מלשון א"א ז"ל. וכותבין אותו במי עפצים והוא שלא יהיה הקלף מעופץ אבל אם הוא מעופץ לא שאין מי עפצים ניכר על קלף מעופץ. אין כותבין במי פירות וכו'.

וכן פסק גם בשולחן ערוך [סעיף א'], אין כותבין את הגט אלא בדבר שרישומו עומד, כגון דיו וסיקרא וקומוס וקנקנתום (פי' מיני צבעים) וכיוצא בהם; אבל אם כתבו בדבר שאינו עומד, כגון משקין ומי פירות וכיוצא בהם, אינו גט.

וכתב הפרי חדש [סק"א'], דכן כתב הרמב"ם אבל הטור כתב שרישומו ניכר, משמע אפילו שאינו עומד כל שרישומו ניכר בשעת הנתינה סגי בהכי, וכן כתב הב"ח, דכיון שניכר חשוב דבר של קיימא לאפוקי במי משקין ובמי פירות שעובר לגמרי

שאינו של קיימא כלל. ע"כ. וסיים שם, ונראה לי שכוונת הטור היתה לאשמועינן דאף בדבר המתקיים, וכגון מי מילין דבעינן שרישומו ניכר, לאפוקי אם האותיות מובלעות שהגט אינו גט, ומה שכתב ברישא שרישומו ניכר מיירי נמי בדבר של קיימא ונגרר אחר לישנא דמתני' דמס' שבת דקתני ובכל דבר שהוא רושם וזה פשוט:

וגם ערוך השלחן כתב דהוא תימה גדולה לומר שהטור לא הצריך דבר המתקיים, דהא המשנה הצריכה דבר המתקיים, ועוד אטו במי פירות אינו ניכר, אלא הפסול הוא מפני שאינו מתקיים ולכן ברור הוא שגם הטור מצריך דבר המתקיים, וזה שכתב שרישומו ניכר אדרבה, כוונתו שגם לזמן ארוך בעינן שיהא רישומו ניכר, כלומר דוודאי בהמשך הזמן אין הכתב טוב כבשעת הכתיבה ומכל מקום בעינן שיהא ניכר הרושם גם לאחר זמן.

ועוד שם בשו"ע [סעיף ב'] כתבו בדיעבד באבר, בשחור, בשיחור, כשר. (פי' אבר, עופרת ושחור הוא כלי של ברזל שרושמן בו, ושיחור הוא הפחם, ערוך). הגה: יש אומרים הא דבאבר כשר היינו חתוכי אבר מעורבים במים (הטור והרא"ש); אבל אם כתב באבר עצמו, פסול, ויש לחוש לזה. ולכתחלה נוהגין לכתבו בדיו טובה כמו שכותבין ספרים (סדר גיטין), ואין לשנות. ויש מחמירין עוד לומר דהסופר יקרא כל אות תחלה קודם שיכתוב, כמו בספרים (ג"ז שם).

וכתב בערוך השלחן, תניא [שם] כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר וכלשון זה העתיקו הרי"ף והרמב"ם שם, וכתב שאין כותבין בהן לכתחלה והטור חולק דגם לכתחלה כותבין בהם. וכתב הטור דאבר פירוש חתוכי אבר מעורבים במים כלומר ששף העופרת במים ומשחירין [רש"י] והוה כדיו, אבל אם כתב באבר עצמו שקורין בלא"י פעדע"ר הגט בטל מן התורה [ב"ש סק"ב] ושחור הוא פחמן והיינו גם כן שכתש הפחמן במים ועירב במים ועשה מזה דיו, אבל אם

כולל ומכון ראש פינה:

כתב בפחמין עצמן אינו גט. אבל הרמב"ם סתם ולא חילק בין אברא למיא דאברא, ויש אומרים שדעתו להיפך דבאבר כשר ובמיא דאברא פסול וכן בשחור [ב"ח ולח"מ] דאיהו מפרש מה שהש"ס מחלק בין אברא למיא דאברא פסול וכן בשחור [ב"ח ולח"מ] דאיהו מפרש מה שהש"ס מחלק בין אברא למיא דאברא בהיפך מפרש"י והטור, ואדרבה דאבר הוה כתב ומיא דאברא לא הוה כתב. ואין זה סברא כלל, אלא הרמב"ם ס"ל דבשניהם כשר, וזה שהש"ס מחלק אינו אליבא דהלכתא [דבר חולק על שמואל ע"ש] [ב"י והגר"א והפר"ח] וכן מתבאר מדברי רבינו הרמ"א שכתב יש אומרים הא דבאבר כשר היינו חתיכי אבר מעורבים במים אבל אם כתב באבר עצמו פסול ויש לחוש לזה לכתחלה, וכיון שכתב שרק לכתחלה יחוש לזה ש"מ דס"ל דבדיעבד בשניהם כשר. ואנן למעשה צריכין לחוש לכל הדעות דבין באברא ובין במיא דאברא וכן בפחמין הוה ספק גט. ודע דהערוך פירש פירוש אחר על שחור שזהו כלי של ברזל שרושמין בו ושיחור פירש פחם ולהערוך בכלי זו כשר עכ"פ בדיעבד. ולמעשה הוה ספק גט דלרש"י והטור אין הכוונה על הכלי אלא כמ"ש:

והביא הפתחי תשובה [ס"ק ב'] בשם הבית מאיר, דנראה דאם אין דיו מצוי ראוי ליהדר על השנוי כסדר [דהיינו הקודם במה ששנתה המשנה עדיף, סם קודם לסקרא וכו', כמו שמצאנו בהלכות פסח לענין עדיפות מיני המרור זה על זה, דהקודם עדיף, ולכן עדיף לקחת חזרת [חסה] לפני מינים אחרים]. ומכל שכן אלו דאיתי מרובי דבכל כותבין, כגון הא דאמר רבי חנינא כתבו במי טריא ועפצא כשר דאע"ג דכשרים לכתחלה מ"מ מצוה ליהדר בתר השנוי להדיא, ע"ש:

וכתב ערוך השלחן, כפי מה שנתבאר כל מיני דיו כשר לכתוב גט, ורק שהכתב יתקיים לזמן מרובה ואין נ"מ בין דיו שחור לאדום או ירוק, אבל דיו לבן וודאי אין להכשיר דדיו לבן על נייר לבן וודאי דאינו ניכר היטב. ומיהו כתב רבינו הרמ"א דלכתחלה נוהגין לכתבו בדיו טובה כמו שכותבין ספרים ואין לשנות. מיהו במקום עיגון ודחק יש לכתוב בכל מיני דיו. ויש מי שמפקפק על מין דיו טוב מאד והיינו שהדיו מבהיק שקורין גלאנ"ץ [גט פשוט] וכתב שדרכו כשמתייבש הכתיבה יפה אחר יום או יומים נושרים וקופצים האותיות מהנייר והוי כדבר שאינו מתקיים, ע"ש. ואינו כן דהא וודאי רשומו ניכר תמיד [תורת גיטין] ועוד דמעצמה אינה עוברת מעולם, אלא מחמת סיבה ואין זה עניין לאינו מתקיים [גט מקושר] ואנחנו לא שמענו זה מעולם, ואדרבא הסופרים מהדרים אחר דיו כזה גם בכתובות ס"ת תפילין ומזוזות וראינו ספרי תורות משנים רבות ועדיין הדיו מבהיק ולא ידענו טעם המפקפק בזה:

ומה שהביא להחמיר שיקרא הסופר כל אות, עכתב ערוך השלחן דמה שכתב לקרא כל אות הוא חומרא יתירה ואין בו טעם קריאה, והרי גם בס"ת א"צ לקרא האותיות רק לקרא כל תיבה כמ"ש ביו"ד סימן רע"ד ואולי זהו טעות הדפוס וצ"ל כל תיבה, וכן הוא בסדר הגט של הרב ר' מיכל ר' יוזפש אות ע"ח. וביו"ד שם נתבאר דאפילו כשכותב מספר אחר המונח

לפניו מ"מ צריך לקרות כל תיבה קודם שיכתבנה, מיהו באורח חיים סימן ל"ב לענין תפילין מבואר דכשכותב בע"פ צריך לקרות מקודם כל תיבה ולא כשכותב מתוך הכתב והטעם מפני שהוא רגיל בהם [מג"א סקמ"ב], ולפ"ז בגיטין שכותבין מתוך גט אחר ג"כ יש להקל, דבוודאי נוסח הגט רגיל הסופר בו, אך בגט כל עיקר דין זה הוא חומרא בעלמא, דהא העדים קודם חתימתן קוראין הגט וגם הרב קורא אותו מקודם ואחר הנתינה, ואם יהיה איזה חסרון ירגישו, וכיון שאין זה מדינא רק מפני החומרא, בוודאי ראוי להחמיר לכתחלה שיקרא הסופר כל תיבה קודם כתיבתו אפילו כשכותב מתוך גט אחר וכן המנהג.

ופסק עוד בשו"ע, [סעיף ג'] כותבין אותו במי עפצים, והוא שלא יהיה הקלף מעופץ, מפני שאין מי עפצים ניכר בו. ואם כתב, אינו גט; וכן כל כיוצא בו.

וכתב ערוך השלחן, וביאור הדברים דהנה הדיו שהסופרים עושים הוא ממי עפצים ומקנקנתום שהוא קופער - וואסער ומקומוס שהוא גומ"א, ומבשלין אותן בטוב, ויש מוסיפין גם העשן הנדבק בכלים שקורין רו"ס, וזהו סתם דיו שבמשנה. וידוע שהעיקר מקיום הכתב הוא המי עפצים שקורין ג'לס, אמנם הוא בעצמו אינו שחור, וכשיכתבו בו על דבר לבן לא יהא ניכר הכתב, ולכן אם הקלף מעופץ הוא לבן ואינו כתב במי עפצים לבדו, אבל כשאינו מעופץ הוא שחור וניכר הכתב, וכן כל כיוצא בדברים אלו.

וכתב ערוך השלחן, יראה לי ברור דעל נייר שלנו אינו כתב כלל במי עפצים בלבד, דהנייר שלנו הוא לבן ואין מי עפצים בלבד ניכר עליהם כעל קלף מעופץ. ואין לומר דדוקא על קלף מעופץ אינו ניכר לפי שאין עיפוף מוסיף על העיפוף, דזיל בתר טעמא והחוש מעיד כן וצ"ע לדינא. ודע דבסדר גט מהר"ם אות ל"ב כתב דכשכותב הגט במי עפצים לא יהא הקלף מעופץ אפילו אם מערבין בו גם שאר דברים הנזכרים. וכתב עה"ש שאין אלו אלא דברי תימה, דהרי החוש מעיד דכשמערבין הגומ"א והקופער - וואסער משחיר מאד וניכר אפילו על קלף לבן שבלבנים, והרי הקלפים שלנו הם טובים ומעובדים יותר מעיפוף ועם כל זה כותבים ס"ת בדיו כזה וניכר היטב, וכן מצאתי לאחד מהגדולים שכתב כן בפשיטות [נוב"ס פ"ה, הביאו בפתחי תשובה שם], וגם הגט מקושר חלק עליו. ועיין בפירוש סדר הגט [ברכת המים] שכתב הוא עצמו שטעם החומרא היא כי אין בידינו להקל לענין מעשה.

איתמר המעביר דיו על גבי סיקרא בשבת, רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרויהו חייב שתיים, אחת משום כותב ואחת משום מוחק. דיו ע"ג דיו, סיקרא על גבי סיקרא פטור. סיקרא ע"ג דיו, אמרי לה: חייב, ואמרי לה פטור. אמרי לה חייב, מוחק הוא; אמרי לה פטור, מקלקל הוא.

מובא בשם הגר"ח מבריסק שהקשה דמבואר הכא דאם כתב העליון כתב חייב שתיים אחת משום כותב ואחת משום מוחק, ואם אינו כתב פטור לגמרי, ולכאורה נראה מוכח מכאן

דאם כתב עליון אינו כתב לא חשיב הכתב התחתון כנמחק כלל. ולכאורה צ"ע, דמה שייך המחיקה של כתב התחתון להך דינא דכתב העליון הוי כתב או לא, וכי מחיקה צריך להיות בכתב דוקא, והלא עיקר המחיקה נעשית ע"י שנתכסה בדיו ואינה ניכרת עוד, וזה אינו שייך כלל להך דכתב העליון כתב.

ויישב בכמה אופנים, ויש נפקא מינה ביניהם. דאפשר לומר דבאמת הוא להיפך, דלא המחיקה תלויה בכתב העליון, אלא אדרבא הכתב העליון אם נקרא כתב או לא, תלוי במחיקת התחתון, דאם התחתון חשוב כנמחק, אז שפיר חשיב כתב העליון לכתב, משא"כ אם נאמר דהתחתון לא נמחק על כרחך כתב העליון אינו כתב, כיון דעדיין הכתב התחתון הוא. ולפי"ז יהיה עיקר מחלוקתם אם התחתון חשיב כנמחק או לא, ובזה תלוי הך דינא אם כתב העליון הוי כתב או לא, ושפיר תלוי הך דינא דכותב ומוחק זה בזה.

ועוד י"ל דבאמת לא תלוי כלל הך דינא דכותב ומוחק זה בזה כלל, ועיקר המחלוקת הוי רק אם כתב העליון חשיב כתב או לא. ולפי"ז נראה דלענין מחיקת כתב התחתון לכו"ע חשיב כנמחק, דמחיקת התחתון אי"צ להיות בכתב דוקא, ומה שתלתה הגמרא הך דינא אם חייב משום מוחק בהך דינא דכתב העליון כתב, הוא משום דלענין שבת הרי אינו חייב כ"א במוחק ע"מ לכתוב, והוא משום דכל חיובו הוא משום שמתקן את הנייר שיהא ראוי לכתוב עליו, ובכתב על גבי כתב הרי לא תיקן מידי, דהרי לא נעשה על ידי זה ראוי לכתובה יותר מקודם, אלא דאם כתב העליון נחשב כתב, שפיר הוי על מנת לכתוב, דזה גופא הוי כתיבה, משא"כ אי כתב העליון אינו כתב, עדיין אינו על מנת לכתוב כיון שאינו ראוי לכתוב. ולכן מובן מה שתלתה הגמרא דאם כתב העליון כתב חייב משום מוחק כיון דהוי על מנת לכתוב, משא"כ אם אינו כתב אז פטור גם משום מוחק, כיון דלא הוי על מנת לכתוב.

והנ"מ בין שני התירוצים, דלתירוץ הראשון איכא פלוגתא אם כתב התחתון דינו כנמחק בכל מקום, אף לא בשבת, משא"כ לתירוץ השני לכו"ע דינו כנמחק, ופליגי רק לענין שבת אם חייב או לא.

ומעשה אירע בק"ק בריסק בעדים שחתמו לשמה וחזרו וחתמו שוב על חתימתם פעם שניה שלא לשמה, ונתעוררה השאלה למה דמבואר ברש"י בסוגיין וכן הוא דעת כמה מהראשונים דלענין גט הוי ספיקא אם כתב על גבי כתב הוי כתב או לא, א"כ הוי הכא ספק לאידך גיסא דילמא הוי כתב העליון כתב, ונמצא דאיכא כתב שלא לשמה, ואי כתב על גבי כתב לא חשיב כתב הוי כתב התחתון כתב והוי בהכשרו. ושאלו אם יש עצה לתקן הגט, ונתן אחד עצה שיחתמו פעם שלישית על חתימתם לשמה, וא"כ ממ"נ אם כתב הראשון הוי כתב הרי הראשון הוא לשמה, ואם כתב עליון כתב הרי העליון נמי לשמה.

ואמר רבינו הגר"ח דבזה דמספקינן אי כתב ע"ג כתב חשיב כתב אין השאלה איזה כתב חשיב כתב, אי כתב עליון הוי הכתב

או כתב התחתון חשיב כתב, דהא פשיטא דהכתב התחתון לא הוי כתב כיון דנכתב כתב אחר מעליו, ורק השאלה היא על כתב העליון אי חשיב כתב מאחר שנכתב על גבי כתב אחר, וא"כ מאי מהני חתימתם דשמא לא הוי כתב ומידי ספיקא לא נפקא דהכתב התחתון ודאי לא הוי כתב כלל.

והקשו על זה דהרי בסוגיין מדמינן הך ספיקא דכתב ע"ג כתב בגט לכתובה ומחיקה בשבת, דאם כתב עליון לא הוי כתב אינו חייב משום מוחק, ואי נימא כדברי הגר"ח דבכל אופן הכתב התחתון לא חשיב כתב, בין אי איכא תורת כתב להכתב העליון ובין אי לא חשיב כתב, נמצא דכתב התחתון ממ"נ הוי כנמחק, ומזה דתלוי חיוב מחיקה בדין כתב העליון מוכח דאי אמרינן דכתב עליון לא הוי כתב ממילא חשיב הכתב התחתון לכתב. ואמר הגר"ח דזה לא קשה מידי, דלענין שבת שאני, דבמלאכת מוחק איכא גדר דבענין שיהא מוחק על מנת לכתוב, וא"כ אם כתב עליון לא הוי כתב אין זה מלאכת מוחק משום דלא הוי על מנת לכתוב, כיון דאי אפשר לעולם לכתוב על המחיקה הזאת דלעולם יהיה מה שיכתוב כתב על גבי כתב אחר דלא חשיב כתב, נמצא דהוי מחיקה דאי אפשר לכתוב עליו, ורק אי אמרינן בכתב על גבי כתב דחשיב כתב העליון כתב גמור הוי שפיר גם המחיקה שבו מוחק על מנת לכתוב, וכנ"ל.

ולענין הלכה פסק הרמב"ם [הלכות שבת פרק י"א הלכה ט"ז], המעביר דיו על גבי סקרא חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק, העביר דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא או סקרא על גבי דיו פטור.

איתמר עדים שאין יודעים לחתום רב אמר מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו, ושמאלא אמר באבר. רב פפא אמר ברוק. וכן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה ברוק. וה"מ בגיטין, אבל בשטרות לא, דההוא דעבד עובדא בשאר שטרות, ונגדיה רב כהנא.

[י"ט ע"ב] אמר רבן שמעון בן גמליאל בד"א בגיטי נשים, אבל בשחרורי עבדים ושאר כל השטרות, אם יודעין לקרות ולחתום חותמין, ואם לאו אין חותמין. קרייה מאן דכר שמה חסורי מיחסרא והכי קתני עדים שאין יודעין לקרות קורין לפניהם וחותמים, ושאין יודעין לחתום כו'. א"ר אלעזר מ"ט דרבן שמעון בן גמליאל שלא יהו בנות ישראל עגונות.

וכן פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן ק"ל סעיף ט"ז], העדים שחותמין על הגט צריכים להיות יודעים לקרות ולחתום. ואם אינם יודעים לקרות, קוראים בפניהם וחותמין, והוא שיכירו לשון הגט. ואם אינם יודעים לחתום, רושמיין להם הנייר ברוק וכיוצא בו, מדבר שאין רשומו מתקיים, והם כותבין על הרושם. הגה: ויש אוסרין לעשות כן לכתחלה, אלא מקרעין נייר חלק לפניהם, והם חותמין דרך הקרע (טור בשם הרמ"ה).

וכתב ערוך השולחן, עוד הקילו חז"ל בגיטין בעדים שאין יודעין לחתום ורושמיין להם על הנייר ברוק וכיוצא בזה בדבר

מזוזותא אמר רב נחמן מזוזתא ביני דני לא שכיחא. וה"מ
דאשתכח חדא, אבל ב' ג', מדהא הואי הא נמי הואי, וגישא
אימור עכברים שקלוה.

וכל זה פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קל"ה סעיף א'] העדים
שנותנים הגט לפנייהם צריכים לקרותו קודם נתינה. וטוב
לקרותו גם לאחר נתינה. ואם לא קראוהו אלא לאחר נתינה
בלבד, מגורשת. הגה: וכן אם יעידו בטוב שזהו גיטה (בסדר
הגט). ולכתחלה אנו נוהגין שהחכם המסדר הגט קורא אותו
תחילה וסוף עם העדים, ואחר כך שואל לסופר אם זהו הגט
שכתב לשמו ולשמה ולשם גרושין, ואח"כ שואל לכל אחד
מהעדים אם מכיר חתימתו וחתימת חברו, אם חתמו זה בפני
זה (כ"ז מ"כ בקונטרס ובסדר גיטין).

והוסיף בזה עה"ש ביאור בהרחבה יותר, דהעדים שנותנים
הגט לפנייהם והם עידי מסירה שזהו עיקרו של גט צריכים
לקרותו קודם הנתינה, ומעכב גם בדיעבד, דאם לא קראוהו
על מה הם עדים הרי אינם יודעים אם גט נתן לה או דבר
אחר, ומשמע דכאן לא התירו חז"ל שאחרים יקראו ויאמרו
להם כמו בעידי חתימה דלעיל, והחילוק פשוט, שבעידי
חתימה הקילו משום דעדי חתימה היתה תקנת חכמים,
אבל עידי מסירה הם מן התורה ולכן סמוך ממש לנתינתו
שזהו גמרו של גט חייבים לקרותו בעצמם. מיהו יש אומרים
דכשקורא לפנייהם הראש בית דין וסופריו שמתיראים ממנו
יכולים לסמוך עליהם [כמבואר בסוגייתינו לענין שאר שטרות, ר"ן פ"ב]
והסברא נותנת כן, דהא בשאר שטרות נמי כשר בכה"ג, ואין
לנו להחמיר בגט יותר ובחתימות הקילו מבשאר שטרות.

וכתב ערוך השולחן דלפי זה אפשר לומר דלהרי"ף והרמב"ם
דכשר בעידי חתימה בלבד, כשיש עידי חתימה שקראו הגט
בעצמם לא מחמירין על עידי מסירה שיקראו בעצמם כיון
שמן התורה כשר גם בלא עידי מסירה [וכן משמע בב"ש סק"א].
אבל מסתימת לשון הפוסקים לא משמע כן, דאפשר לומר
דרק בעידי חתימה הקילו במידי דרבנן משום דאין כל אדם
ביכולתו לחתום את עצמו לכן הקילו בהם, משא"כ בעידי
מסירה דכל אדם ראוי לכך וימצאו הרבה שיכולים לקרות.
ועוד דבעידי חתימה גמר הגט אינו בעת החתימות אלא בעת
שמוסר לידה לכן הקילו חז"ל, אבל בעידי מסירה שזהו גמר
הגט לא הקילו. וכתב עוד, דעוד נראה ברור שאפילו אם
העידי מסירה הם עידי חתימה וכבר קראוהו קודם שחתמו
מכל מקום החיוב עליהם לחזור ולקרותו סמוך לנתינתו,
וכן משמע מכל הראשונים והש"ע שכתבו בסתם דין זה אף
שהמנהג שהעידי חתימה הם עדי המסירה:

ומה שכתבו הטור והשו"ע דטוב לקרותו קודם הנתינה
ולאחר הנתינה, נראה הטעם משום דחיישינן שמא משלקחו
הבעל לידו החליפו על נייר אחר [כ"מ ברא"ש פ"ב סט"ז], ואף
דחששא רחוקה היא מ"מ בעת גמרו של גט צריך שלא יהא בו
שום פקפוק. אבל בדיעבד אם לא קראוהו לאחר נתינה אינו
מעכב, ולא עוד אלא אפילו אם אחר קריאתם קודם הנתינה

שאינ מתקיים והם כותבים על הרושם, דאילו ירשמוהו להם
בדבר המתקיים אין חתימתן כלום דכתב על גבי כתב אינו
כתב [טור] ויש אומרים דאפילו בדבר שאינו מתקיים אסור
לכתחלה לרשום להם תמונת האותיות, דזהו ככתב ע"ג כתב,
ויש לגזור שיעשו בדבר המתקיים, ורק בדיעבד כשר אם
רשמו להם בדבר שאינו מתקיים [שם] ולכתחלה לא התירו רק
לקרוע להם נייר חלק והקרעים יהיו כפי תמונת האותיות והם
ימלאו הקרעים דיו, ובאופן שיוליכו הדיו דרך הקרע כדרך
כתיבה.

ודע דבירושלמי גיטין [פ"ב ה"ג] ושבת [פ"ב ה"ד] פריך ע"ז
ולאו כתב ידו של ראשון הוא [שהרי הקרע הוא מעשה ידי אחר וזהו
כתב ידו], ומתירן כשהרחיב להם את הקרע, כלומר דאם ימלאו
כל הקרעים דיו איך יקיימו חתימתם דהרי כתבו כתמונת
הקרעים ומתירן כשהרחיב להם את הקרע ולא מילאוהו כולו
ויש לכתובתן תמונת עצמן. וצ"ע שהפוסקים השמיטו זה.
וממילא מבואר דגם ברשימות רוק צריך להרחיב ופירוש
דמקריעין נייר היינו נייר אחר להניחו על הקלף כמ"ש
התוספות. והמרדכי פ"ב פירש על אותו נייר, וזהו כעין
פירש"י דמסרטינ להם, ע"ש.

וכתב הרמב"ם בפ"א בלשון זה קל הוא שהקילו בגיטי
נשים כדי שלא יהו בנות ישראל עגונות הואיל וחתימת
העדים בגט מדבריהם. מבואר מדבריו דלא הקילו אלא כשיש
עדי מסירה, דבכה"ג חתימתם מדבריהם, וכ"ש להפוסקים
שסוברים דא"א כלל בלא עדי מסירה. ולפ"ז מה שכתב שאם
רשמו בדבר המתקיים אין חתימתן כלום, היינו דהוה כבלא
עדי חתימה דבדיעבד כשר, וא"כ תימה על הטור שכתב בשם
הרמ"ה שאם רשמו להם במה שהתחתון כתב אינו גט ואם
נתגרשה בו פסולה לכהונה, דהא איהו ס"ל בסימן קל"ג דבלא
עידי מסירה לאו כלום הוא ובעל כרחך יש עידי מסירה, ולמה
אינו גט. ויש מי שר"ל דס"ל דגרע טפי מבלא חתימות משום
דגזרינן אטו כתיבה [ב"ש סק"ח], וכתב עה"ש דא"א לומר כן,
דא"כ אינו אלא פסול דרבנן ואיך כתב שאינו גט כלל ורק
לכהונה פסולה, ועוד מנלן למיגזר בזה דסברא זו לא אשכחן
רק בשלא לשמה [תוס' ד. ד"ה מודה] וגם בזה חולקין כמה
מהפוסקים, ועוד דכל כה"ג לא הוה ליה לסתום. וכתב עה"ש
דנ"ל ברור שכתב כן למאן דס"ל דסגי בעידי חתימה בלחוד,
ואולי הרמ"ה ס"ל כן לדניא, וכיון דליכא עידי מסירה וודאי
דאינו גט ורק לכהונה יש להחמיר:

דף י"ט ע"ב

אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטיך מגורשת,
חיישינן שמא במי מילין כתבו וכו'. אמר רבינא אמר לי
אמימר הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי הני בי תרי דיהיב
גיטא קמייהו, צריכי למיקרייה. מיתיבי ה"ז גיטך, ונטלתו
וזרקתו לים או לאור או לכל דבר האבד, וחזר ואמר שטר
פסים הוא, שטר אמנה הוא מגורשת, ולא כל הימנו לאוסרה
וכו'. ההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו לביני דני, אשתכח

לקח הבעל את הגט וטמנו בחיקו לא חיישינן שהחליפו ומותרת להנשא [תוס' ורא"ש] ומיהו לכתחלה בכה"ג וודאי יש עיכוב בדבר לחזור ולקריתו מדינא [והרא"ש מסתפק בזה].

וכן אם לא קראוהו קודם הנתינה וקראוהו מיד לאחר הנתינה ג"כ כשר [שם], דלמאי נחוש לה, ויש מפקפקים בזה [מרדכי בשם הר"ם פ"ב] משום דבעינן דבשעת נתינה ידעו העדים שהוא גט, ע"ש, ולא הובאה דעה זו בפוסקים. אמנם כתב עה"ש דנראה דלא פליגי כלל, דוודאי אם העידי מסירה היו שם בעת עשיית הגט בכתובתו וחתמתו וידעו שעניין גט הוא כולי עלמא מודים דמה בכך אם לא קראוהו קודם נתינה כיון שקראוהו אח"כ. אמנם אם לא ידעו כלל מעניינו של גט וקראום מן השוק להיות לעידי מסירה על הגט ולא ראוהו ולא קראוהו, וודאי דיש לחוש לזה אא"כ קראוהו תוך כדי דיבור של הנתינה. ודע דאין העיקר הקריאה של הגט, דאין בו מצות קריאה, והעיקר לידע שהנייר הזה הוא הגט שכתב איש זה לאשתו זו, ולכן אם העידי מסירה יעינו בטוב שזהו גיטה א"צ יותר. ועיין בסדר הגט ובסדר מהר"ם כיצד עושים על צד היותר טוב לכתחילה.

ופסק השולחן ערוך [סעיף ב'], קראוהו ונתנוהו לבעל או לשלוחו, והכניסו לבית ידו ונתנו לה, צריך לקרותו פעם שנית קודם שיתנהו לה. ואם לא קראוהו, ונתנו לה וזרקתו לים או לאש, הרי זו מגורשת; הואיל וקראוהו תחילה אין חוששין לו שהחליפו. ולא עוד אלא אפילו אמר הבעל שטר אחר היה ולא היה הגט שקראתם, אינו נאמן, והרי היא מגורשת. ואם הגט בידו ומראה אותו, נאמן, כל זמן שלא נשאת.

וביאר יותר בעה"ש, דכיון שקראוהו תחלה אין חוששין שמא החליפו דאינו חשוד לקלקלה, ולא עוד אלא אפילו אומר הבעל אחר שנשרף הגט או נאבד שהחליפו ושטר אחר נתן לה ולא את הגט אינו נאמן והרי היא מגורשת שהרי הוחזקה גרושה משעת קבלת גיטה ואינו נאמן להוציאה מחזקתה, דאם כדבריו היה לו לומר כן בעת הנתינה תיכף, אלא וודאי דחזר בו עתה ומחפש עלילות, אם לא שמראה עתה הגט לפנינו שבידו הוא דאז יש ראייה מוכחת שאומר אמת וצריכה גט אחר, וגם בכה"ג אינו נאמן אלא כל זמן שלא נשאת לאחר אבל אם נשאת אין ביכולתו לאוסרה על האחר אחרי שהוחזקה גרושה אינו יכול להוציאה מחזקתה ולאוסרה על השני, ואמרינן שהיא נתנה לו הגט בחזרה כדי להפקיע עצמה מהשני וקנוניא עשו ביניהם. וכן אפילו לא נשאת והוא כהן אינו נאמן ליקח אותה מפני חשש זה שמא נתנה לו הגט בחזרה [תורת גיטין]. ולכן אם ידוע לנו שנשרף הדבר שנתן לה ועתה מראה אותו בידו נאמן בכל עניין אפילו הוא כהן, ואפילו נשאת לאחר, ותצא מזה ומזה. וזה שאמרנו שאינו נאמן כשנשאת לאחר זהו כשלא נשרף או נאבד אלא שלא קראוהו אחר נתינתו לידה. וכיון שיכול להיות לקלוקל אם הגט ישאר בידה שתחזירנו לו ולהפקיע עצמה מהשני, או לחזור אליו והוא כהן אם יארע שלא יקראו את הגט אחר

הנתינה, לכן טוב ויפה מנהג שלנו שאין משהין הגט בידה ובית דין נוטלין וקורעין אותו [דרישה ופרישה]:

ועוד פסק שם בשולחן ערוך [סעיף ג'], הרי שלא קראו הגט תחלה ונתנו לה בפניהם וזרקתו לאור או לים, אף על פי שהבעל אומר כשר היה, הרי זו ספק מגורשת. הגה: ואפילו אם נשאת, תצא (תוספות בלשון אחר וכ"כ הב"י בשם רשב"א ור"י ת"ה). אבל אם הגט עדיין יוצא מתחת ידה, אם נשאת לא תצא, אבל לא תנשא בגט זה מאחר שלא קראו אותו תיכף אחר הנתינה (כן משמע מר' ירוחם הנ"ל ודלא כב"י); ויש חולקין.

והרחיב בזה בביאור ובפרטי ההלכה בערוך השלחן, הרי שלא קראו את הגט מקודם הנתינה ונתנו לה וזרקתו לים או נשרף ונמצא שלא קראוהו כלל לא קודם הנתינה ולא אח"כ הרי היא עומדת בספק גירושין בכל עניין עד שיגרשנה בגט ברור, ואפילו אם נשאת תצא, שהרי הוחזקה באשת איש ולא יצאה לגירושין וודאית, ואין ספק גירושין מוציא מידי וודאי חזקת אשת איש, ואפילו הבעל אומר כשר היה אינו נאמן להחזיקה בגרושה וודאית, ודינה כדין בעל שאמר גירשתי את אשתי דהיא ספק גרושה כמו שיתבאר בסימן קנ"ב. ואף על גב דהתם הטעם שאינה גרושה וודאית מפני הריעותא שכל גט יש לו קול וזה אין לו קול, והכא הרי נתגרשה ויש קול, דכיון דהעדים לא קראוהו לא קודם הנתינה ולא אח"כ והגט נאבד א"א להחזיקה בגרושה וודאית, ואדרכא אפילו אם נאמר דשם נאמן לגמרי, הכא אינו נאמן, שהרי יש ריעותא לפנינו שהעדים לא קראוהו כלל ועתה נאבד. וכן להיפך, אפילו הבעל אומר שלא היה גט כלל שנתן לה שטר אחר אינו נאמן לעשותה כאינה מגורשת וודאית, דהא על עכל פנים משעת נתינתה הוחזקה לספק גרושה ולכן נשאת בספק גרושין בכל עניין:

אמנם זה שאמרנו דאם לא קראוהו כלל הרי היא ספק גרושה, זהו כשהגט נשרף או נאבד, אבל אם הגט יוצא לאחר זמן מתחת ידה, וודאי לכתחלה לא תנשא בגט זה מאחר שלא קראוהו לא קודם הנתינה ולא תיכף לאחר הנתינה, ומ"מ אם נשאת לא תצא כיון שעדיין הגט בידה, ואפילו הראתה את הגט לאחר שנשאת להשני לא תצא [ב"ש סק"ד] דאין זה אלא בירור שנתגרשה אז. ומ"מ כשלא נשאת אין מניחין אותה להנשא בגט זה מפני הריעותא שלא קראוהו מיד אחר הנתינה, ואין מוציאין אותה מבעלה מפני ריעותא זו וזהו דעת רוב הפוסקים.

ומה שהביא הרמ"א דיש חולקין, הוא דעת הטור שכתב דאם לא קראוהו כלל ונאבד והוא אומר שלא היה גט מה שנתן לה אלא שטר בעלמא לא תנשא ופסולה לכהונה, ואם ניסת לא תצא. והקיל הרבה אף אם נשרף ולא קראוהו כלל שלא תצא, וטעמו דלא דמי לבעל שאמר גירשתי את אשתי דהיא ספק מגורשת דיש ריעותא ברורה שאין קול לגט זה, אבל כאן הרי יש קול אלא שעברו העדים במה שלא קראוהו,

וכיון דידוע להעדים שכתב לה גט ובעת שמסר לה אמר לה הרי זה גיטך ולא עירער תוך כדי דיבור לאמר שצחק בה ולא נתן לה הגט, והוא אינו חשוד לקלקלה בידי שמים, הוחזקה גרושה לפנינו ואינו נאמן לאוסרה על השני.

ופסק עוד השולחן ערוך [סעיף ד'], נתן לה נייר חלק ואמר לה הרי זה גיטך, אם לא בדקו הנייר במי נרא לראות אם היה שם דבר כתוב בו, אם יבדקו ותפלוט הכתיבה, הרי זה ספק מגורשת. ואם יבדקוהו ולא תפלוט הכתיבה, אין חשש גירושין.

ובביאור ענין זה כתב ערוך השולחן, יש מין דיו שבמשך זמן הוא נבלע בהנייר ואין האותיות ניכרות כלל, ויש מין צבע שמעבירים על הנייר ופולט אותיות שבלע ונראות, וכן אם מעבירין על הנייר מי קליפת רמונים פולט האותיות, ואם נכתב גט בכתב כזה וניכר הכתב בשעת נתינה הגט כשר, ואין זה כתב שאינו יכול להתקיים, דהא מתקיים, אלא שנבלע במשך הזמן וביכולת להפליט. ואם בשעת נתינה היה הכתב מובלע אינו גט כמבואר ברש"י והתוספות, וכן משמע להדיא מכל הראשונים. ובלבוש החמיר דגם בכה"ג הוה ספק גט דשמא לא הקפידה תורה שיהא הכתב ניכר, ע"ש, ודברים תמוהים הם גם מצד הסברא, וגם הב"ש [סק"ו] השיג עליו.

והכתב הזה נקרא בגמרא מי מילין, ואם נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטך והעדים לא ראו בשעת נתינה אם האותיות היו ניכרים אם לא ואח"כ בדקו הנייר בצבע והפליטו האותיות הוה ספק גט, ואם בדקו ולא הפליט אין זה כלום, דניכר שהוא נייר חלק. ואם לא בדקוהו כלל ונשרף הנייר דעת התוספות דהוה ג"כ ספק גט וכן פסקו הטוש"ע, ודעת הרשב"א דכי לא בדקוהו, כיון שראו אותו נייר חלק לא חיישינן ליה כלל אא"כ בדקוהו והפליט דאז היא ספק מגורשת. והביא הטור דעת הרמ"ה דאם נשרף או נאבד קודם בדיקה אין חוששין כלל ושריא אף לכהונה, ודעת הב"י דדעת הרמ"ה כדעת הרשב"א הנ"ל, ודעת הב"ח בשם מהרש"ל דדעת הרמ"ה הוא כדעה ראשונה ואינו חולק על הטור, וזה שהחמירו בדלא בדקו היינו כדאיתא הנייר קמן ואפשר לבדקו מחמירין גם בדלא בדקוהו, והרשב"א מיקל גם בכה"ג, ובנשרף או נאבד לכולי עלמא מותרת כיון דלא אפשר למבדקה.

וכל דינים אלו הם כשהעדים ראו שהיה נייר חלק דמ"מ מחמירין כשבדקוהו ופולט דשמא בעת הנתינה היו האותיות ניכרות והעדים לא דקדקו שפיר לראות, או אפילו דקדקו ולא היה סמוך לנתינה ממש דאז חיישינן שמא בעת הנתינה הפליטו ואח"כ נבלעו, ואפילו לא בדקוהו שמפליט חיישינן שמא היה מפליט אם בדקוהו וכפי הדעות שנתבאר, אבל אם מקודם הנתינה ראו העדים האותיות נכרות פשיטא דהיא ספק מגורשת בכל עניין לכל הדעות אפילו נשרף או נאבד [עיין ב"ש סק"ו].

ופסק עוד בשולחן ערוך [סעיף ה'], זרק לה הגט לחצרה לבין החביות בפני עדים, ובקשו ומצאו מזוזה או שטר אחר, אין חוששין (לה), שזה שנמצא הוא שזרק. ואם נמצאו ב' או

שלשה מזוזות או שטרות, חוששין שמא גט שזרק אכלוהו עכברים, והרי זה ספק מגורשת. בד"א, כשלא קראוהו. אבל אם לאחר שקראוהו שהיה גט חזר הבעל ולקחו מידם וזרקו (לחצירה) לבין החביות, אפילו לא נמצא אלא מזוזה אחת או שטר אחד, ה"ז ספק מגורשת.

וכתב בערוך השולחן בענין זה, ומבואר בסוגיין דדווקא במקום דלא שכיח שם מזוזה או שטר, אבל אם באותו מקום מצוי לפרקים הוה ספק גירושין דאולי זה שזרק היה גט ועכברים אכלוהו או גררוהו ומזוזה זו או שטר זה היה גם מקודם, ותמה על הפוסקים שלא הזכירו תנאי זה דהרי הוא מבואר להדיא בסוגייתנו, דאמר ר"נ מזוזתא ביני דני לא שכיחא, הרי מבואר להדיא דאי הוה שכיחא הוה מחמירין. וכתב דאולי מפרשים דבגמרא מיירי שהעדים קראו הגט מקודם והכניסו תחת בגדיו והוציא ונתן לה ולכן בכה"ג אי הוה שכיחא מזוזה ביני דני הוה מחמירין, אבל בדלא קראוהו כלל לא מחמירין אפילו בדשכיחא מפני דחששא זו דעכברים שקלוהו היא חששא רחוקה. ולדינא יש להחמיר בכל עניין [עי' ר"ן שכתב שני פירושים בזה]:

וכל זה דווקא שלא נמצאו רק מזוזה אחת או שטר אחד, אבל אם נמצאו שתי מזוזות או שני שטרות ואנו ראינו שלא זרק אלא כתב אחד [רש"י], וא"כ בע"כ שדבר אחד היה גם מקודם, מחמירין בכל עניין והיא ספק מגורשת מחשש דעכברים שקלוהו, ואפילו קראו הגט מקודם ונמצאו שתי מזוזות או שני שטרות ג"כ אינה אלא ספק מגורשת ולא וודאי [לבוש וב"ש], ויש מי שאומר דבכה"ג היא וודאי מגורשת ולא נהירא [שם], דאיך אפשר לעשותו לגט וודאי כיון שלא נמצא ואיך נתלה גרירת עכברים לקולא,

וכתבו הטור והש"ע דזהו הכל בשלא קראו הגט בתחלה, אבל אם לאחר שקראוהו שהיה גט לקחו הבעל מידם וזרקו לחצירה לבין החביות אפילו לא נמצא אלא מזוזה אחת או שטר אחד ה"ז ספק מגורשת. ובוודאי כוונתם שהכניסו בבגדיו או שהעלימו העדים עין כרגע דאל"כ הרי ראו להדיא שזרק לה הגט ולמה הוה ספק. ואפשר דס"ל מפני חומר אשת איש מחמירין בכל עניין ואמרינן שלא עיינו שפיר ואולי בין רגע החליפו, משום דחששא דעכברים קשה לתלותה לקולא באיסור אשת איש. ועל כל פנים משמע מדבריהם דבקראוהו מחמירין בכל עניין אפילו אי לא שכיחא מזוזתא ביני דני ואפילו לא נמצא רק אחת.

דף כ' ע"א

אמר רב חסדא גט שכתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה, באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן.

ולהלכה פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קל"א סעיף ה'], גט שכתבו שלא לשמה אף על פי שהעביר עליו קולמוס לשמה אינו גט ויש אומרים שחוששין לו. וכתב בערוך השולחן, ביאור הדברים דהא קיי"ל כתב על גבי כתב אינו כתב, דהכי קיי"ל

לעניין שבת [כמו שהבאנו לעיל], וכן לעניין קדושת השם כשלא קידשו לא מהני העברת קולמוס לשמה, וכן אמרו חכמים דאין זה מן המובחר, והכוונה דהוא פסול, וזה שאמרו שאינו מן המובחר דמשמע דכשר מיהא הוה, לדברי החולק עליהם קאמרי דאפילו לדידך אינו מן המובחר ולדידן הוה פסול גמור, דכן איתא בירושלמי [שבת פ"ב], ותימה על הפוסקים שלא הביאו דין זה בדיני כתיבת ס"ת תפילין ומזוזות ביו"ד ובא"ח, וצ"ע. ויש אומרים שחוששין לזה להחמיר ולא להקל, משום דבסוגיין יש סברא לחלק בין קדושת השם לשארי דברים, ולכן למעשה פשיטא שיש להחמיר באיסור אשת איש.

שלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר.

וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קכ"ד סעיף א'], גט שכתבו על איסורי הנאה, כשר. (מיהו בדבר שצריך ביעור מן העולם וצריך שריפה, אם כתב עליו הגט, בטל) (הר"ן פ"ב דגיטין).

ובעצם הנידון של כתיבה על איסורי הנאה [אף שאינם טעונים שריפה] כתב השולחן ערוך לשון דיעבד כדאיתא בגמרא, והסברא דהא סוף סוף נהנה מאיסורי הנאה ואיך אפשר לומר שיכתוב עליו לכתחילה. וכן כתב בערוך השולחן, אמרו חז"ל גט שכתבו על איסורי הנאה כשר, וזה שכתוב ונתן בידה אין פירושו כנתינה דכתיבי גבי תשלומי ממון שצריך שיהא בו שוה פרוטה, אלא נתינת גט הוא, ורק בדיעבד כשר אבל לכתחלה וודאי אסור לכתוב על איסורי הנאה דהא מיתהני מאיסורי הנאה [תוספות]. אבל הרמב"ם כתב לשון לכתחילה, דכתב בריש פ"ד על הכל כותבים את הגט ואפילו על איסורי הנאה, וכן הוא לשון הטור, ומשמע מדבריהם דאפילו לכתחלה כותבין. ואפשר דטעמם לפי שאינו מתכוין ליהנות [ב"ח] ואף על גב דסוף סוף בעל כרחו נהנה [פר"ח], יראה לי דוודאי כשהבעל בעצמו כותב אסור לכתחלה דהא רצונו בגט ונהנה, אבל כוונתם כשהסופר כותב ואינו נוטל שכר והוא אין לו הנאה מהגט [עיין תורת גיטין], ואף על גב דגורם להבעל שיהנה מאיסורי הנאה, לא מצינו שיהא אסור גרמא באיסורי הנאה. ועוד אפילו אם הסופר היה כותב בדבר ששוה ממון היה ביכולתו להקנות להבעל במתנה ולא ליקח ממנו ממון ואין כאן אפילו גרמא. ויש מי שרוצה לומר דכוונתם דמצד הגט אין כאן איסור אלא האיסור הוא משום נהנה באיסורי הנאה, וגם הם מודים שלכתחלה אסור [פר"ח], ולא משמע כן.

ועל מה שכתב רבינו הרמ"א מיהו בדבר שצריך ביעור מן העולם וצריך שריפה אם כתב עליו הגט בטל, תמהו רבים, דמקורו מהר"ן שם שכתב להדיא, בכל איסורי הנאה קאמר, ואף על גב דכתותי מיכתת שיעורייהו לא אמרינן לה אלא במידי דבעי שיעור כשופר ולולב, ומיהו באותן שצריכין לבער מן העולם למאן דאמר כל העומד לשרוף כשרוף דמי משמע דלא הוי גט דכמאן דליתנייהו דמי. והביאור בדבריו, דאע"ג דבש"ס לא מצינו הך דכתותי מיכתת שיעורא רק באשירה ועיר הנדחת ודכוותיהו דמצוה מן התורה לבער מן

העולם כדכתיב אבד תאבדון וגו', ובשארי איסורי הנאה לא מצינו זה, מכל מקום רבותינו בעלי התוספות כתבו [סוכה ל"ה ע"א] דגם בשארי איסורי הנאה דמצותן בשריפה כמו ערלה וכהאי גוונא שייך נמי סברא דכתותי מיכתת, וכ"כ הרשב"א שם, לזה אומר הר"ן דאף על גב דכתותי מיכתת שיעורא מ"מ כשר בגט, דלא אמרינן זה רק במידי דבעי שיעור כשופר ולולב, כלומר שבכל דבר יש נקודות וקו ושטח, והשטח לא ימצא אלא בגולם שיש לו שלשה מרחקים שהם ששה צדדים [הרב המגיד פ"ז משבת] ולכן אמרו חז"ל דלחי של אשירה כשר, דאע"ג דגם לחי צריך שיהא בגובהו י' טפחים, מ"מ כל מה שא"צ למרחקיו שיעור אלא לארכו בלבד הרי הוא כקוים ומותר בכל דבר [שם] וגט נמי הוה דומיא דלחי. אמנם למ"ד כל העומד לשרוף כשרוף דמי והיינו רבי שמעון דס"ל בכל הש"ס כל העומד לזרוק כזרוק דמי והעומד לפדות כפדוי דמי והעומד לשרוף כשרוף דמי וודאי דלא הוה גט, דזה גרוע מכתותי מיכתת דהרי כשרוף דמי ואינו בעולם כלל. ולפ"ז דברי רבינו הרמ"א תמוהים דהר"ן לא כתב זה רק לרבי שמעון, אבל בכל הש"ס חכמים פליגי על רבי שמעון ויחיד ורבים הלכה כרבים.

וביאר ערוך השולחן דיש כונה אחרת בדבריו, ולא מטעם כל העומד לשרוף כשרוף דמי דוודאי לא קיי"ל כרבי שמעון, אלא דהכי פירושו, דכמו שאמרו חז"ל בשופר ולולב וחליצה של עיר הנדחת ושל אשירה, דכיון דצותה התורה לשרפם ולבער מן העולם נהי דלאו כשרוף דמי מכל מקום כמפורדים חשיבא דכתותי מיכתת שיעורא וליכא שיעור הנצרך, הוא הדין לגבי גט, נהי דלא בעינן שיעורא מ"מ ספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים, והאי כיון דכתותי מיכתת כמה ספרים יש בו, אבל מצד השיעור ס"ל כדעת רוב הפוסקים דבשארי איסורי הנאה אף שמצותן בשריפה.

אמר עולא אמר רבי אלעזר, לא קשיא הא דחק תוכות, הא דחק יריכות.

יסוד ההלכה בזה הוא דהואיל ואמרה התורה וכתב לה, בעינן כתיבה בפועל, ולא שיעשה פעולה שמחמתה יוצרו האותיות מאיליהם. ויש פרטים רבים בהלכה זו, וכל דיני תיקון אותיות בגט תלויים בזה, דלפעמים אות נפסלת מחמת סיבה כל שהיא, וכשמוחק חלק ממנה חוזרת לצורת אות כשירה, ויש אופנים דהוי חק תוכות ופסולה. נביא כאן את עיקרי ההלכות ויסודם, אף שכמובן אי אפשר להקיף את כולן.

פסק בשולחן ערוך אבן העזר [סימן קכ"ה סעיף ד'], חקק גט על הלוח או על האבן או על טס של מתכת, אם חפר יריכי האותיות, כשר. וכן אם חקק יריכי האותיות מאחורי הטס עד שבלטו בפני הטס. אבל אם חפר תוך האות עד שיראו היריכות גבוהות מכאן ומכאן, או שהכה על פני הטס כחותם עד שנמצאו האותיות בולטות כדרך שעושין דיגרי זהב, אינו גט. הגה: יש אומרים דלכתחילה יש להחמיר שלא לכתוב בקולמוס של ברזל, שלא לבא לידי חקיקה (סדר גיטין). ולא

מקרי חק תוכות אלא כשכל האות נעשה כך, אבל אם צריך עדיין לתקן שיהיה אות, כשר (ת"ה סימן רכ"ח). [ועיין לקמן מה שנביא בדברי רמ"א אלו].

ועוד שם [סעיף ח'], אם נפלה טפת דיו (בתוך האות) (טור) ואינה ניכרת, אינו יכול להעביר הדיו ולתקן האות, דהוה ליה חק תוכות. ויש מחמירין אפילו האות ניכרת (מהרי"ק שורש צ"ח), וכן נוהגין.

וכן עוד שם [סעיף ט'], אם רוצה לעשות מ"ם פתוחה, ונמשכה ידו ונסתמה, אינו יכול לגרור הדבקות, דהוה ליה חק תוכות.

ובעניינים אלו כתב ערוך השולחן, זה שכתוב בתורה וכתב לה ספר כריתות הוא הדין חקיקה על העץ והאבן מקרי ג"כ כתיבה שהרי הלוחות כתיב בהם כמה פעמים לשון כתיבה והיו חקוקים על האבנים כדכתיב חרות על הלוחות, ונראה דבגט אינו כשר רק חקיקה ולא כתיבה על האבנים, דאע"ג דלא בעינן כתיבה תמה בגט, מ"מ דבר המתקיים בעינן, וכתיבה על האבנים אינו דבר המתקיים.

החקיקה כשר בגט בין על אבן בין על טסי מתכת, ובלבד שיחקוק גוף האות בין שחקוקו מבפנים שהאותיות יהיו שוקעים וסביב האותיות בולט ובין שחקוק האות מבחוץ באופן שהאותיות בולטות מבפנים וסביב האותיות שוקע, דאין נ"מ בין כשהאות שוקע או בולט. וכל זה כשעושה מעשה בגוף האות אבל אם בהאותיות אינו עושה כלום רק שעושה מעשה סביב האותיות ותוכיותם והאות נשאר ממילא, הגט בטל. וזהו שאמרו דחק תוכות פסול וחק יריכות כשר, דחק יריכות כשעושה מעשה בהאות עצמו וחק תוכות מקרי שעושה מעשה בתוכיותו ובחצוניותו ולא בהאות עצמו, וכשם שבחק יריכות כשר בין שהאות שוקע ובין שהוא בולט כמו כן בחק תוכות פסול בין שהשקיע מבפנים את תוכות של האותיות ונשארו האותיות בולטות ובין שהשקיע מבחוץ את התוכות ונשארו התוכות בולטות מבפנים והאותיות שוקעים, ואפילו עשה חותם וחקק את הגט בהחותם כדרך שעושין בעלי מטבעות, גם זה מקרי חק תוכות ואינו גט מן התורה דלא מקרי כתב כלל.

וכיון שחק תוכות פסול, לפיכך אם נפלה טיפת דיו לתוך האות ואין האות ניכרת אינו יכול להעביר הדיו ולתקן האות דהוה ליה חק תוכות דכיון דבטל האות ע"י טיפת הדיו כשיעביר הדיו וישאר האות הרי עושה מעשה בתוכיותו ולא בהאות עצמו, ואין חילוק בין דיו לח ליבש דלא כיש מי שרוצה להקל בלח, כן הסכימו רוב הפוסקים, ואפילו נפלה הטיפה אחר שנגמר האות [ב"ש] כשהוא בהתורף ונשתנית צורת האות, אבל כשלא נשתנית צורת האות יכול למחוק טיפת הדיו דלא מקרי חק תוכות כיון שהאות היתה ניכרת.

ורבינו הרמ"א כתב דיש מחמירין אפילו האות ניכר וכן נוהגין. אמנם זהו לכתחלה אבל בדיעבד כשר בשעת הדחק

ועיגון [אחרונים] ואין טעם נכון בחומרא זה גם לכתחלה, דכיון שניכר האות אין זה עניין כלל לחק תוכות. וכתב ערוך השולחן דנראה דהחומרא לכתחלה היא משום היקף גויל ואף דבגט אינו מעכב מ"מ לכתחלה צריך היקף גויל גם בגט [וכ"מ מנוב"י סימן פ"ה שפירש כן, ע"ש]. והאמת דממקור הדין [שהוא מהרי"ק שורש צ"ח] מתבארת הכוונה שאין הפירוש כגון שנפלה טיפה באות והאות הוא בתקונו, דפשיטא שאין טעם בזה להחמיר, אלא הכוונה היא כגון שנגעו במעט רגלי הה"י והקו"ף לגגן וניכר שהנגיעה נעשה אחר כך וניכר הה"י והקו"ף, אבל עכ"פ לפי הנגיעה אין האות בתקונו, וזהו שקורא אפילו האות ניכר כלומר שניכר שאין זה מתחלת כתיבתו ולכן וודאי יש להחמיר מפני חק תוכות. וכלל הדברים הוא דאין האות ניכר מקרי כשנפל טיפה והעביר כל צורת האות, וניכר מקרי שהאות ניכר היטב והקלקול שלו נראה לעין שנעשה ע"י הפלת הדיו ולא מכתובה ראשונה. מיהו עכ"פ כיון שלתקנו שישאר אות נצרך גרירת הטיפה הוה כחק תוכות, ואין להקל רק בשעת הדחק כשכבר ניתן הגט או במקום עיגון אף כשלא ניתן עדיין:

ומטעם זה שכשניכר האות אינו אלא חומרא בעלמא לכן יש מי שכתב אם נפלה טיפת דיו ולא נשתנית צורת האות ומיהר הסופר קודם שנבלע הדיו בהנייר ומצץ הדיו בלשונו וקנחו מעל הגט ואינו ניכר שהיה בו מחק דיש להקל גם לכתחלה, דהא אפילו אם נתייבשה לא היה משנה צורת האות והיה רשאי מן הדין לגוררה, ולכן כשעדיין לא נתייבשה ולקקה בלשונו יש להקל גם לכתחלה, אבל אם כאשר יתייבש היה משנה צורת האות אין להקל בלקיקה כשהוא לח [גט פשוט]. וכל זה דווקא כשנפלה דיו שחור לתוך האות, אבל אם נפלה דבר שאינו שחור כל כך כמו קאווע וכיוצא בזה, שגם אחר נפלו ניכר הכתב אלא שמגרע אותו במראהו אין חשש בזה ומקנחה ודיו [שם] אמנם אם לפי מראית העין יהיה נראה כמחק יש להחמיר, דהא אנן מחמירין במחקין בגט.

ומכל מקום אין שום תקנה לגט שנפסל כשהאות נתקלקל, דבס"ת יש תקנה למחוק ולכתוב על מקום המחק, אבל בגט אין כותבין על המחק מפני חשש זיוף, דאסור להיות בגט שום מחק או טשטוש אפילו בין אות לאות משום חשש זיוף [ב"ש סק"א]. מיהו במקום עיגון יש תקנה בכל טעות אפילו טעות גמור לגרר ולכתוב על המחק, ואפילו לדין שאין מקיימין שום מחק מ"מ כשר בשעת הדחק [שם], וכן עשה הט"ז הלכה למעשה בשעת הדחק [שם], ואף שהרגיש בטעות אחר כתיבת כל הגט מ"מ יכול למחוק ולכתוב ואף דהוה שלא כסדרן אין עיכוב בגט שלא כסדרן רק בתפילין ומזוזות מעכב כסדרן [שם]. ועל הרב המסדר את הגט מוטל להבין אם יש שעת הדחק בגט זה.

ומה שכתבנו דבנתקלקל כל האות ונשתנית צורתה אם יעביר הדיו וישאר האות כמקדם הוי חק תוכות, כן הסכימו כל הפוסקים, אבל מה שיש אומרים [ב"ה] דבטל הגט מן התורה, חולקים רבים בזה, דמתשובת הרשב"א [סי' תרי"א]

ויש שהחמירו בתורף אפילו במקום עיגון ויש להקל במקום עיגון ושעת הדחק [עיין ב"ש שם ובתורת גיטין]:

ובשולחן ערוך כתב [סעיף ו'], נהגו להחמיר שיהיו האותיות מוקפות גויל, ואם יש בו אותיות דבוקות יגרור ביניהם להפרידן. וכתב בערוך השולחן ביאור דבריו, דמדינא א"צ היקף גויל בגט, דבס"ת תפילין ומזוזות משום דכתיב וכתבתם בעינן כתיבה תמה לפיכך צריך שיהא כל אות מוקף גויל ולא בגט דא"צ כתיבה תמה, ומ"מ נהגו להחמיר גם בגט מפני שאין האות נראית יפה כשדבוק אות לאות, ולכן מקילינן כשנדבק אות לאות להפרידן ואין בזה חק תוכות דהא אינו נוגע בגוף האות. ומכל מקום זה שאמרנו דמדינא א"צ היקף גויל וכשר אפילו נדבק אות לאות, זהו כשלא נשתנה צורת האות ע"י כך והתינוק יכול לקרותו, אבל בשאינו יכול לקרותו שנשתנה צורת האות מדינא פסול [הה"מ פ"ד וחלקת מחוקק סק"ו] אמנם לא שכיח שע"י דיבוק אות לאות ישתנה ולכן לא כתבו דין נשתנה צורת אות בדיבוק אות לאות, אבל אם נשתנה, דין נפילת דיו לתוך האות יש לזה דאינו יכול להעביר הדיו דהוה חק תוכות כשנשתנה וכל הפוסקים מודים בזה.

ומה שכתבנו לעיל בשם השו"ע, הרמ"א חולק על זה וכתב כתב דיש אומרים דאין להפריד האותיות אם נוגעין, וכן נוהגין, ויש מקילין בשעת הדחק לתקן קודם שיחתמו העדים כשהבעל מצוה לתקן. ביאור דבריו, דיש אומרים אפילו לא נשתנה צורת האות ותינוק יכול לקרותו מ"מ אין להפרידן שלא בשעת הדחק, ולא דמי לס"ת דגם לכתחלה גוררין זהו כדי שלא לצטרך ליגנו דבר שבקדושה, אבל בגט אין בו קדושה ויכתבו אחר [חלקת מחוקק] ואין זה אלא חומרא בעלמא, ולכן בשעת הדחק מפרידין, ואין כאן המקום להביא הפרטים בזה.

וכתב ערוך השולחן, דעקרי דברי רבינו הרמ"א שהחמיר בזה תמוהים מאד, שהרי בנגיעת רגלי ה"י וקו"ף שמדינא אסור מ"מ הקיל במקום עיגון, ונאמרו בזה כמה ביאורים, ומכל מקום איך שיהיה כוונתו, למעשה הסכימו גדולי אחרונים [חלקת מחוקק וב"ש ותורת גיטין] דבשעת הדחק כשר בכל עניין או ליתן לה בלי תקון כלל או לתקן מי שירצה גם בלא צווי ולאחר החתימות וכל זה כשלא נשתנה צורת האותיות:

ובמה שכתב רבינו הרמ"א בסעיף ד' דלא מקרי חק תוכות אלא כשכל האות נעשה כך אבל אם צריך עדיין לתקן שיהיה אות כשר, תמהו באחרונים שהקיל כל כך, דהרי בדיבוק אותיות שאין עיקר לזה מדינא החמיר, וכן בנפל טיפת דיו לתוך האות והאות ניכר החמיר, ובחק תוכות דהוה פסול תורה הקיל כל כך, ומה לי כל אות ומה לי מקצת אות, הא לא נחשב אות עד שיהיה כולו כתקונו. ובאמת יש מי שחולק בזה וס"ל דגם מקצתו פוסל [פ"ח]. וכתב בערוך השולחן ליישב דגם רבינו הרמ"א לא בעצם דין דחק תוכות קאמר, ודבריו אלה נדפסו בטעות בסעיף ד' אדינא דחק תוכות, וזה

מתבאר על פי ירושלמי דמגילה דדוקא קודם שנעשה אות הוה חק תוכות מן התורה, אבל אם נכתב כהלכתו ואח"כ ע"י קלקול נשתנית צורתו והסירו הקלקול ונשאר האות כמקדם אין זה פסול מן התורה [בית מאיר], ולבד זה רחוק הדבר שמן התורה יתבטל הגט ע"י חסרון אות או אפילו תיבה ואף בתורף יתבטל מן התורה שהרי כמה לשונות כפולים יש בגט ונתבאר בסי' קכ"ז סעי' ס"א ע"ש:

ויש אומרים שאם נפלה טיפת שיעור על האות או בתוך האות, אף על פי שהאות אינה ניכרת יכול לגרור השעוה ולסלקה ואין כאן חק תוכות [פ"ח ומג"א בסי' ל"ב סק"ג], ויש שחוכך להחמיר דגם זהו כחק תוכות [פתחי תשובה סק"ג בשם גט פשוט]. וכתב ערוך השולחן דנראה דכשעדיין השעוה רכה יכול לגרורה דאין זה רק ככיסוי בעלמא, ואינו דומה לדיו לח דדיו כשנופל על האות גם כשהוא לח מ"מ נעשה הכל אחד, משא"כ בשעוה. אבל כשהשעוה נתייבש וממילא דביטל את האות א"כ כשיגררו דומה לחק תוכות, וצ"ע:

ואם נפלה טיפת דיו באות ונראית כאלו היא מגוף האות ועדיין ניכר האות לתינוק דלא חכים ולא טיפש, אלא שנעשה גגו של אות או ירך של אות עבה, אין בזה פסול, דהא אף אם יניחנו כך כשר, דאין שיעור לכמות האות וממילא דגם יכול לתקנו ולגרור עבותו, דלא כיש מי שרוצה לפסול גם בכה"ג, וכן כשקוץ קטן כל דהוא יוצא מגוף האות באופן שאינו משנה מצורת האות כלל אלא שהקוץ יוצא ג"כ כשר ויכול לגרור הקוץ [פרי חדש]:

יש אותיות שא"צ גרירה בתקונם רק להוסיף מעט בצורת האות כגון כפ"ן בית"ן דלתי"ן ריש"ן וזולתם, אין זה חק תוכות [ריב"ש ס"ו] ופשוט הוא דאם טעה וכתב ב"ת במקום כ"ף או דל"ת במקום רי"ש מוסיף על העובי ועושה כמו עיגול, וכן להיפך מוסיף על העובי ועושה זזית [פ"ח] אבל שיגרור מעובי האות ולעשות עגול שיהא דומה לרי"ש, או לעשותו בזזית שיהא דומה לדל"ת וודאי דהוה חק תוכות, אבל כשמוסיף על עוביו הוה דרך כתיבה. אבל אם נפלה טיפת דיו לתוך הבי"ת ונראית כפ"א או שהפסיד צורתו, וכן שאר אות שנפסד צורתו אף שלא נשתנה לאות אחר פסול ואין תקנה לגרור הדיו שזהו ממש חק תוכות.

יש מי שרוצה לומר דאם נדבק רגל הה"א כחוט השערה דק מאד להגג ותינוק דלא חכים ולא טיפש עדיין קורא אותו ה"א יש להקל להפריד החוט השערה, וחלקו עליו רבים וגדולים דכשאנו רואים שינוי באות אינו תלוי בקריאת התינוק, ואין האות תלוי בעבות או בדקותו דמה לי עב ומה לי דק ופסול [פ"ח וע"ת], וכן שני אותיות שנדבקו יחד באופן שנפסד צורת אות אחד לגמרי אין תקנה לגרור הדיבוק דזהו חק תוכות, וכן כשהיה צריך לעשות מ"ם פתוחה ונמשכה ידו ונסתמה אינו יכול לגרור הדביקות דהו"ל חק תוכות, אלא צריך לגרור כל החרטום וא"צ למחוק כל המ"ם [ב"ש סק"ג] ובגט אין תקנה [דאין עושים מחק בגט] אא"כ היה שעת הדחק,

ובשולחן ערוך [סעיף כ"ג] כתב אם רקם או ארג או עשה במעשה מחט אותיות הגט יש אומרים דלאו כתב הוא.

וכתב ערוך השלחן [סימן קכ"ה], בדין גט רקום, מצד הסברא נראה דאין שום ספק דאע"ג דחקיקה באות עצמו מקרי כתיבה, מ"מ לרקום או לארוג או לתפור אותיות בגט לאו כתיבה היא כלל, ותדע שהרי התורה קראן במלאכת המשכן מעשה רוקם מעשה אורג ורקימה היא מעשה מחט [יומא ע"ב ע"ב] ואינו דומה לחקיקה, שהתורה קראה לחקיקה כתיבה בכמה מקומות. והב"י כתב דמדברי רש"י הנ"ל משמע דזה שרקימה אינו כתב אינו אלא כשמוטל על הבגד ושני ראשיו תחובים, אבל ברכימה בבגד ממש מקרי כתב. ולפ"ז אם אירע כן למעשה הוה ספק גט [וכ"כ הפר"ח]. וכתב ערוך השלחן דבוודאי אינו אלא חומרא בעלמא, דמהיכי תיתי לדמות זה לכתיבה. ולפי שהדבר הוא רחוק המציאות שיארגו או ירקמו גט לשמו ולשמה אין להאריך בזה, ולמעשה פשיטא דאם אירע כן יש להחמיר בכל גווני:

דף כ' ע"ב

בעא מיניה רבא מרב נחמן כתב לה גט על טס של זהב, ואמר לה התקבלי גיטך והתקבלי כתובתך, מהו אמר ליה נתקבלה גיטה ונתקבלה כתובתה.

וכן פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קכ"ד סעיף ח'], חקק הגט על טס של זהב ונתנו לה ואמר לה הרי זה גיטך וכתובתך, הרי זו מגורשת ונתקבלה כתובתה בכדי שווי הטס. הגה: אבל נתן לה סתם, הרי הכל שלה מכח נתינת הגט וצריך ליתן לה כתובתה משלם (וכן משמע בגמ' וכ"כ הר"ן).

וכתב ערוך השלחן, חקק הגט על טס של זהב ונתנו לה, אם נתן לה סתם אינו יכול לחשוב לה הכתובה בחשבון הזהב של הטס, דזה נתן לה לשם גט ומה שחייב לה כתובה ישלם לבד זה, אבל אם אמר לה ה"ז גיטך וכתובתך ה"ז מגורשת וגם נתקבלה כתובתה בכדי שיווי הטס, ואין להקשות דא"כ אותיות הגט פורחות באויר, דהרי כל הטס הוא תשלום כתובתה, ואנן בעינן שיהא הדבר שהגט כתוב עליו שלו ואין זה משלו, די"ל דהוה כאלו אמר התקבלי גיטך ותמחול לי כתובתך [חלקת מחוקק וב"ש]. אמנם הוא דווקא כשקבלה הגט ברצון, דאל"כ איך יכול לכופה שתמחול לו הכתובה [שם] אם לא שאומרת מפורש שמוחלת [עיין תורת גיטין]. ויש מי שאומר דדווקא כשאומר בלשון זה, אבל אם אמר לה ה"ז גיטך ותפרעי כתובתך בזה שבו דאינו גט, דאי אפשר לפרש לשון זה על מחילה [גט פשוט] ויש חולקים בזה [תורת גיטין], וכן מבואר מהטור שכתב לשון פרעון, ע"ש. והטעם, דגם לשון זה הכי פירושו, הרי זה גיטך על מנת שתתפרע בזה שבו, כלומר שתחזירי לי שיעבוד כתובתך, וזהו ג"כ כעניין מחילה [עיין תורת גיטין] ובנתן לה סתם, אפילו אם יש חלק הרבה מהטס שאין הגט כתוב עליו מ"מ אינו נכנס בחשבון כתובתה, דאירא דגט הוא כמבואר בסוגייתינו.

שייך לסעיף ח' בדין נפל טיפת דיו לתוך האות, דבזה שפיר קאמר דכיון דהאות נכתב כתקונו אך בנפילת הדיו נתבטל ובהסרת הדיו חוזר להיות אות, וכבר בארנו דמן התורה כיון שנכתב כתקונו אין זה חק תוכות אלא מדרבנן, ע"ש. ולפ"ז וודאי דאם נפלה טיפת דיו וקלקל האות וגם כשהסיר הדיו עדיין לא נתקן וצריך לגמור בכתיבה את האות עצמו אין זה עניין לחק תוכות:

ויש אומרים דלפי זה אם נפל מעט דיו יכול להוסיף דיו ולעשות מהדיו שנפל ומהדיו שהוסיף יו"ד או וא"ו ולא הוה חק תוכות, דאע"ג דתחלת האות הוא ע"י הדיו שנפל, מ"מ כל שצריך לסייע לגמר האות כשר [ב"ש סק"ה בשם ב"י] ויש חולקים בזה [פר"ח] דאין חילוק בין מקצת אות לכל האות וכנ"ל.

ומה שכתב עוד דיש אומרים דלכתחלה יש להחמיר שלא לכתוב בקולמוס של ברזל שלא לבא לידי חקיקה, צריך ביאור, דאין שום חשש בזה אף אם יבא לידי חקיקה דהא חוקק את האות עצמו וכשר, אך החשש הואמשמא יבא לידי חקיקת תוכות [ב"ש], ועוד דלכתחלה טוב יותר שלא לחקוק כלל אלא לכתוב [הגר"א], ועוד שמא יהיה הנייר דק וחודו של קולמוס יחקק הנייר וינקוב האות בנקב מפולש ויהיה מקצת האותיות בנקבים ומקצתם בדיו, ולפעמים יהיה הסדק והנקב סמוך לאותיות ולא תהיינה מוקפות גויל [גט פשוט], והדבר פשוט שבשעת הדחק כשאין קולמוס אחרת אין למנוע הגט בשביל זה כי אין שום טעם בזה מדינא והיא חומרא בעלמא:

ובדין גט הנדפס, כתב ערוך השולחן דהרבה מהגדולים הסכימו דגט הנדפס וכיוונו לשמו ולשמה ונתנו לה הגט כשר, דהדפוס הוא חקיקה, וחקיקה באותיות עצמן כשר, ועוד דאין זה חקיקה אלא כתיבה ממש, דמה לי אם דוחק העט על הנייר או שדוחק הנייר על האותיות של עופרת [ב"ש וט"ז ביו"ד סי' רע"א ופר"ח וגט פשוט ותורת גיטין]. **ופשוט דדווקא כשהמדיפס הוא ישראל גדול ומכוין לשמו ולשמה, ובחסר אחד מכל אלו אינו גט**, אבל חתימות העדים אינו כשר במעשה הדפוס, דהא צריכים להכיר חתימת ידם ממש ולכן מוכרחים לכתוב בכתב ממש [פר"ח]. וכתב ערוך השלחן, דנראה דאף על גב דגט כשר גם בחקיקה, מ"מ אם הבעל צוה להסופר לכתוב והוא חקקו או להיפך הוה שינוי בשליחותו ופסול, ואף על גב דבלשון תורה כתיבה וחקיקה אחת היא, מ"מ בלשון בני אדם אינו כן. **ומ"מ לדינא יש להסתפק בזה**, די"ל דאין זה שינוי דהבעל אינו מקפיד בין זל"ז, ולכן לדינא צ"ע ויש לילך לחומרא:

אבל לא בכתב שעל גבי כיפא ואנדוכתרי.

ופירש רש"י, אנדוכתרי, תכשיט ורוקמין עליו צורות במחט כעין ברושדי"ר בלע"ז ואם רקמו עליהן אותיות הגט אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע אלא מוטל על הבגד וב' ראשיו תחובים.

ומשמע דהיא הלכה פשוטה, ובערוך השולחן סימן קכ"ד כתב, ודע דבגמרא הלכה פסוקה דספר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה ספרים, ואם כתב הגט על שני ניירות אינו גט. ולפ"ז הוא תימה גדולה על הרמב"ם והטור והש"ע שלא הזכירו דין זה בשום מקום, ולבד מרבינו הרמ"א בסימן ק"ל סעיף ז' שכתב דבק שני עורות ביחד ע"י דבק הגט פסול מספק, ע"ש, וטעמו משום שני ספרים, ואיך השמיטו דין מפורש בש"ס בלי חולק. וצע"ג:

בעי רמי בר חמא היו מוחזקים בעבד שהוא שלו וגט כתוב על ידו, והרי הוא יוצא מתחת ידה, מהו מי אמרינן אקנויי אקני לה, או דלמא הוא מנפשיה עייל תא שמע, דאמר ריש לקיש הגודרות אין להן חזקה.

ונתבאר בגמרא שהכתב שבו כתוב הגט הוא כתובת קעקע, ומ"מ הגט כשר דלא חיישינן להסופר כשהוא רשע רק במחלל שבת כמ"ש בסי' קכ"ג, אמנם העדים החתומים בו ג"כ בכתובת קעקע צ"ל שהיו שוגגים, דאם הם מזידים הגט פסול דאפילו בפסול דרבנן העדים נפסלים [ב"ש סקט"ז] וכן אפילו אם העדים חתמו סתם בלא קעקע, כיון שהגט כתוב בכתובת קעקע נפסל הגט בלא עדי מסירה מטעם אחר, דהוה כגט שכתוב על המחק ועדיו על הנייר [ב"ח וחלקת מחוקק סקט"ח], ויש מגמגמין בזה דבשלמא בכתב על המחק ועדיו על הנייר חיישינן שמא יזייף הגט, אבל כשכתוב בכתובת קעקע הא א"א לזייפו [ב"ש שם] וגם אין לחוש שמא ימחק החתימות ויזייף ויכתוב בגט איזה דבר, דזה וודאי לא יעשה דא"כ לא יהיה ביכולתו לקיים החתימות [שם] ולכן צ"ע לדינא, ומהטור מתבאר כדעה ראשונה, ע"ש [ערוך השלחן]:

וכן פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קכ"ד סעיף ו'], היה הגט חקוק על ידו של עבד בכתובת קעקע והיה יוצא מתחת ידה והיו העדים חקוקים על ידו, הרי זו מגורשת אף על פי שאין שם עדי מסירה, שהרי אינו יכול להזדייף. ואם היו מוחזקים בעבד שהוא שלו, וגט חקוק על ידו והוא יוצא מתחת ידה, והיא אומרת בעדים נמסר לי, הרי זו ספק מגורשת, שמא מעצמו נכנס לה, שהגודרות (פי' כל דבר המהלך בדרכים ובשוקים, שיתכן לומר מעצמו נכנס) אין להם חזקה. הגה: ודוקא במקום שאין להם חזקה, אבל במקום שיש להם חזקה, מגורשת (ב"י ועיין בחשן המשפט בדיני חזקות).

[סעיף ז'] היה הגט חקוק על הטבלה, והעדים עליו, והוא יוצא מתחת ידה, ואומרת שנתנתו לו וחזר ונתנו לה, אף על פי שהם מוחזקים בטבלה שהיא שלה, הרי זו מגורשת, שהאשה עצמה כותבת את גיטה.

ובערוך השולחן הרחיב הדיבור בזה, וכתב, אימתי מתגרשת בגט הכתוב על יד העבד בעבד המוחזק ששלה הוא והגט כתוב בכתובת קעקע ואומרת שהקנתה לו קודם הגט ואח"כ הקנה לה, אבל בעבד שמוחזקין בו ששלו הוא וגט כתוב על

ידו, והיא אומרת שנתן לה הגט בעבד זה והבעל אינו בכאן וגם אין עדי מסירה לפנינו, הוה ספק גט, וטעמא דמילתא דהא אם היו באין לדון על העבד בדיני ממונות שהיא היתה אומרת מכרת לי או נתת לי והוא היה אומר שהעבד מעצמו נכנס היה הדין עמו, דקיי"ל דבעלי חיים שיכולים להלוך אין דינם כשארי מטלטלין שהמוחזק יכול לומר אתה מכרת או נתת לי אלא יושב לבעליו, וכיון דלענין ממון א"א לנו להחזיקה בהעבד כשאין הבעלים בכאן ומודים בזה, איך נתירנה ע"י גט זה, לפיכך הוה גט ספק. והוא הדין בכתוב על קרן של פרה בכה"ג הוה ספק. ודווקא במוחזק שהוא שלו, אבל בלא זה אפילו באין מוחזק שהוא שלה, כיון דאין להבעל חזקה בהעבד והפרה מוקמינן להו ברשותה וממילא דמגורשת, וכן במקום שמועיל החזקה כגון לאחר שלש שנים וכה"ג כשמועיל חזקה ג"כ היא מגורשת, דכללו של דין זה הוא דכשנסתלק ממנה טענת דיני ממונות ממילא שאין לנו במה להוציא הגט מידה:

אמנם יש מי [ב"ש סקט"ז] ששאל בזה שאלה גדולה, דא"כ גם באינו מוחזק שהוא שלו, ואפילו במוחזק שהוא שלה, איך מגורשת, הא בהכרח שקודם הגט יהיה של הבעל, וא"כ הוה כידוע לנו שהוא שלו. והתשובה בזה, דכיון דאף אם הבעל היה טוען כן שהיא הקנתה לו העבד והוא כתב עליו הגט ולא מסר לה לא היה ביכולתו להוציא העבד מידה, דהרי היא היתה נאמנת לומר אמת שהקנתי לך אבל על מנת שתגרשני בו, והיא היתה נאמנת עכ"פ להוציא העבד מידו מטעם דבעלי חיים אין להם חזקה, ולפ"ז ממילא דגם הגט כשר כיון שהעבד בחזקתה, ורק אם יבא הבעל ויאמר שלא נתן לה הגט לא תהיה מגורשת והעבד ישאר אצלה, וכל זמן שלא בא והכחישה מחזקין לה בחזקת מגורשת [תורת גיטין]. וכן יש מי ששאל על מה שכתבנו דלאחר ג' שנים מגורשת, והרי אין לאשה חזקה בנכסי בעלה. והתשובה בזה דא"כ בכל מין גט שהיא מביאה איך מחזקין לה במגורשת, והרי אין לה חזקה בהחפץ שהגט כתוב עליו כשאנו מוחזקים שהוא של הבעל. אלא וודאי כיון דעכ"פ יש מחלוקת ביניהם, שהרי אנו רואים עכ"פ שכתב גט, ואשה כזו יש לה חזקה בנכסי בעלה שאינו מאמין לה [שם]:

ומה דכתב השו"ע היה הגט חקוק על הטבלא וכו', באמת אין בזה רבותא כלל, רק בא להשמיענו שלא נאמר דאין לאשה דעת להקנות דבר לאחר באופן שהאחר יקנה לה מיד בחזרה, והיה אפשר לומר דאין קניינה שהקנתה לו קניין ונמצא שגירשה בדבר שאינו שלו, קמ"ל דידועת להקנות גם בכה"ג. ואף דרבנן הקנו לו שכר הגט משלה, מכל מקום חז"ל לא הקנו לו רק אם נתנה מעות, אבל כשהקלף שלה לא הקנו לו רבנן.

וכתב ערוך השולחן דנראה שזה שכתבו הטור והש"ע שאומרת שנתנתו לו, לא שצריכה לומר כן מפורש שנתנתו לו, דבאמת הרמב"ם לא הזכיר זה וגם מלשון הטור ג"כ נראה כן, והסברא נותנת כן, דאטו אמירתה מעלה או מורידה,

דף כ"א ע"ב

אמר קרא וכתב ונתן לה, מי שאינו מחוסר אלא כתיבה ונתינה, יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה.

וכן הוא בשו"ע [אבן העזר סימן קכ"ד סעיף ג'], טוב לחתוך הנייר למדת הגט, שלא יצטרך לחתוך ממנו אחר כתיבה. ואם טעה הסופר לאחר שכתב קצתו ורוצה להתחיל באותו נייר עצמו, יחתוך תחילה המועט שכתב: הגה. ואם כתבו על נייר גדול, וחתכו לאחר הכתיבה קודם הנתינה, פסול. אבל אם חתך ממנו מעט, כדי לייפותו, לא מיקרי קציצה (טור בשם הרא"ש). וכל שלא חתך ממנו הרבה יותר מכתיבת הגט, הוי כלייפותו (כן משמע בספר התרומות). אבל לכתחלה חותכין ממנו הכל קודם הכתיבה, אפילו הנקבים שעושין כדי לשרטט על ידן, ושאר הדברים, יחתוך הכל קודם השרטוט, דהשרטוט צורך כתיבה הוא (סדר גיטין).

וכתב בערוך השולחן, וכן רשאי לכתוב על חרס ועל כל מה שירצה ואפילו על בעלי חיים לבד על מחובר פסול משום דכתיב וכתב ונתן ודרשינן מי שאינו מחוסר בין כתיבה לנתינה אלא נתינה יצא מחובר שמחוסר קציצה ונתינה, ולכן גם בכותב על בעלי חיים צריך למסור לה כל הבעל חי בשלימות ולא לקצוץ ממנו רק מקום כתיבת הגט וליתנו לה דא"כ הוה מחוסר קציצה וכן בכל דבר שכותב עליו את הגט אין לחתוך ממנו אחר הכתיבה המקום שלא נכתב עליו הגט מטעם זה.

ויש מרבותינו דס"ל דזה שפסלה התורה כשהוא מחוסר קציצה בין כתיבה לנתינה אינו אלא בבעלי חיים או במחובר לקרקע, שעוקר דבר מגידולו, אבל דבר תלוש לא מקרי מחוסר קציצה כגון שכתב על קלף גדול ונכתב הגט על חלק ממנו ודעתו לחתוך החלק וליטלו לעצמו לא מקרי מחוסר קציצה, וכתבו בשם רש"י ז"ל שבא לפניו מעשה כזה והכשיר הגט [תוס' כ"א: בשם רשב"ם ורא"ש והטור בשם רש"י וכ"מ מלשוננו כ"ב. ד"ה שמה יקטום ע"ש] אבל כל רבותינו חולקים בזה, וגם הבה"ג פוסל, וכן סתמו כל הפוסקים. וכתב הטור מיהו דווקא כשנחתך מקלף גדול הוא דחשיב מחוסר קציצה, אבל אם חתכו ממנו דבר מועט כדי ליפותו לא מקרי מחוסר קציצה. ומ"מ כתב הרא"ש בסדר הגט שיחתוך הסופר הקלף למדת הגט שלא יצטרך לחתוך עוד ממנו, ולפיכך אם טעה הסופר בגט לאחר שכתב קצתו ומתחיל באותה הקלף יחתוך תחלה המועט שכתב. עכ"ל.

וכן כתב רבינו הרמ"א בסעיף ג', ואם כתבו על נייר גדול וחתכו לאחר הכתיבה קודם הנתינה פסול אבל אם חתך ממנו מעט כדי ליפותו לא מקרי קציצה וכל שלא חתך ממנו הרבה יותר מכתיבת הגט הוי כלייפותו אבל לכתחלה חותכין ממנו הכל קודם הכתיבה אפילו הנקבים שעושין כדי לשרטט על ידן ושאר הדברים יחתוך הכל קודם השירטוט דהשירטוט צורך כתיבה היא. עכ"ל.

אלא וודאי דאמרינן דמסתמא עשו כן דאל"כ לא היו העדים חותמים עליו, וזה שנקטו שאומרת אורחא דמילתא קנקטי.

דף כ"א ע"א

אמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתה ומתגרשת בו. והלכתא בכפות.

ואמר רבא כתב לה גט ונתנו בחצרו, וכתב לה שטר מתנה עליו קנאתה ומתגרשת בו.

וכן פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קל"ט סעיף י"ח], כתב הגט ונתנו ביד עבדו וכתב לה שטר מתנה עליו, כיון שזכתה בעבד זכתה בגט ונתגרשה אם היה כפות. ואם אינו כפות ונעור, קנתה העבד, ואינה מגורשת עד שיגיע הגט לידיה. כן אם נתן הגט בחצרו ומכר לה החצר, או נתנו לה, כיון שקנתה החצר בשטר או בכסף או בחזקה נתגרשה. אבל אם נתנו בחצרו של אדם אחר, והאחר נתן לה החצר, או שקנאתו ממנו, אינה מגורשת.

והוסיף ערוך השולחן בזה ביאור, דעבד דינו כחצר, ורק הוא חצר מהלכת ולכן בעינן שיהא כפות, ובחצר בעינן שיהא משתמר לדעתה והעבד משתמר לדעת עצמו ולכן בעינן שיהא ישן והיא יושבת אצלו ומשתמר לדעתה. ודעת הרמב"ם פ"ג ממכירה דלא בעינן תרתי כפות וישן, רק בכפות בלבד סגי דאז לא הוה חצר מהלכת, וגם מקרי משתמר לדעתה דכשהוא כפות לא שייך לומר ששומר את עצמו, וגם בישן בלבד סבירא ליה דמדינא סגי, דכשהוא ישן הרי משתמר לדעתה וגם לא הוה חצר מהלכת דשוכן במקום אחד, ומ"מ בישן בלבד פסול מדרבנן דגזרינן אטו שאינו ישן, אבל בכפות לא גזרינן אטו שאינו כפות משום דלא שכיח [עיין ב"ש סק"ז], ולכן פסק כאן בפ"ה דבכפות בלבד מגורשת ובישן בלבד פסול אף כשיושבת בצדה. אבל רש"י ותוספות וכל רבותינו ס"ל כדעה ראשונה דתרתי בעינן. מיהו לדידן לא נ"מ בזה, דכבר נתבאר דגם בחצר אינה מותרת עד שיגיע לידיה וכ"ש בעבדה.

והטעם דמועיל גט בחצירה אף על גב דמה שקנתה אשה קנה בעלה משום דגיטה וחצירה באין כאחד, ולכן אם נתן הגט בחצר שלו ומכר לה החצר או נתנו לה כיון שקנתה החצר בשטר או בכסף או בחזקה מגורשת דגיטה וחצירה באין כאחד, וכן הדין בעבד שלו שנתן הגט בידו כשהוא כפות וישן ומכר לה העבד או נתן לה וכתב לה שטר מתנה עליו כיון שזכתה בעבד זכתה בהגט ונתגרשה, אבל אם לא היה כפות זכתה בעבד ולא בהגט ואינה מגורשת עד שיגיע הגט לידיה ויש אומרים שא"צ הבעל ליטלו ממנו וליתן לה ויש מסתפקים בזה דאולי הוה כטלי גיטך מעל גבי קרקע כיון שתחלת הנתינה לא היתה נתינה [ב"ש סק"ט] ודעה ראשונה סוברת דאינו דומה לטלי גיטך מע"ג קרקע דהא הנתינה לחצירה היתה אלא שלא היה כח בהחצר לקנות ולכן נחשבת לעניין זה נתינה ראשונה נתינה והעיקר לדינא דהיא ספק מגורשת:

והנה זה שכתב דבנייר גדול אם חתכו לאחר הכתיבה פסול יש מי שאומר דבטל מדאורייתא [ב"ש סק"י] וכתב עה"ש דנראה בדקדוק כתב פסול ולא בטל, דהן אמת דלהפוסקים דפוסלין פוסלין מדאורייתא, מ"מ כיון דדעת רש"י ורשב"ם להקל, נהי דלא אזלינן לקולא כדבריהם, מכל מקום לחומרא וודאי דיש לנו לחוש לדעתם, וגם בשם ר"ת כתבו התוספות שם שהוא היה מחמיר בדבר, משמע גם כן דרק לחומרא אמרינן כן ולא לקולא, ולפי זה שפיר כתב פסול ולא בטל, דאם קבלה קדושין מאחר צריכה גט גם ממנו. וזה שכתב דליפותו כשר, יש אומרים דנכון לחותכו לחתיכות דקות, דאז נראה שליפותו עשו ולא לשם הקלף [גט פשוט וק"נ בשם ביאורי סמ"ג] ונכון הוא לכתחלה לעשות כן:

וכתב הר"ן בשם רב האי גאון דלא מקרי מחוסר קציצה אלא היכא דקודם כתיבה הוה דעתיה למיגז מיניה, וכה"ג הוא דלית למיגז מיניה בתר דאיכתב, אבל אי לא הוי דעתיה למיגז לית לן בה. עכ"ל. והפוסקים לא הביאו זה, ומ"מ פשיטא שיש לנו להחמיר כדבריו דבדעתיה למיגז אפילו דבר מועט אסור לחתוך אח"כ, דאין לומר דכוונת הגאון הוא רק על חתיכה גדולה ולא על דבר מועט, דכיון דבדעתו תלוי מה לי גדולה מה לי קטנה, סוף סוף מחוסר קציצה הוא. ולמדנו מדבריו דאפילו אם היה דעתו לחתוך, אם לא חתך אח"כ אינו נפסל, דלא שייך בזה שהמחשבה תפסלנו. ובאיזה דעת תלוי, כתב שם דנראה דתלוי בדעת הבעל בלחוד שהנייר צריך להיות שלו, אבל האחרונים כתבו דבין דעת בעל ובין דעת סופר לחתוך פוסל אם חתכו אחר הכתיבה אפילו חתיכה קטנה, ויש להחמיר [עיין תורת גיטין וגט פשוט ופתחי תשובה]:

ומותר לכתוב הגט על נייר גדול אף שישאר בו הרבה חלק ולא חיישינן שמא יבא לחתוך אחר הכתיבה [ר"ן], ויש מי שמצריך דבכה"ג יכתוב באמצע הנייר והשאריה שסביבותיו הוא לנוי לגליון, אבל אם יכתוב בראש הנייר וישאר הרבה חלק למטה גזרינן שמא יחתוך [גט פשוט] ולשון הר"ן בוודאי מורה להיפך, ורק בעציץ נקוב גזרו חז"ל שמא יקטום ולא בדבר התלוש [וגם הגט פשוט בעצמו מסיק להקל ע"ש והובא בפתחי תשובה סק"ט]. מיהו זהו מנהג נכון לכתוב על גליון אחד ולא שיהיו שני גליונות כפולים כדרך שכופלין נייר, דבכה"ג אולי יש לחוש שהדף הריקם יחתוך הסופר לעצמו בלא מתכוין, וכן המנהג הפשוט לכתוב על יריעה אחת ולא על כפולה וגם לא יהיה גדול יותר מדאי, וזהו שכתבו הטור והש"ע טוב לחתוך למדת הגט כלומר שלא יהיה גדול הרבה יותר מדאי שלא יבא לחתוך:

וכתב רבינו הרמ"א בסעיף ב', וכותבין על כל דבר תלוש, ויש אומרים דווקא בדבר שהוא של קיימא אבל אם כתב בעלה של בצלים או ירקות וכדומה לזה פסול. עכ"ל. עוד כתב דלכתחלה יש לכתבו על קלף מתוקן לס"ת תפילין ומזוזות, אבל לא בעינן מעובד לשמו, אבל אין עיכוב בדבר זה, ואפילו אם נכתב על נייר שקורין פאפיר בכל כתב כשר. עכ"ל.

וכתב ערוך השולחן, ביאור דבריו, דהקלף יהיה מתוקן כמו שמתקנים לס"ת [חלקת מחוקק] דאלו מעובד לקדושת ס"ת אסור לכתוב עליו גט דאין בו קדושה כלל, אלא שיהיה מעובד בטוב כמו שמעבדין לס"ת, ואף על גב דגם על הדיפתרא כשר, מ"מ לכתחלה טוב יותר על קלף כדי שלא יהיה ראוי להזדייף ולא תצטרך להביא עידי מסירה. וזה שכתב בכל כתב כשר אין כוונתו דאפילו שלא בכתב אשורית דהרי בהדיא כתב בסימן קכ"ו דאין להכשיר בכתב אחר רק במקום עיגון ושעת הדחק, אלא דהכי פירוש, דא"צ לדקדק בכתביה תמה כבספר תורה.

וכתב שם, והנה עתה בכל תפוצות ישראל כותבין לכתחלה על נייר שקורין פאפיר, ויש לעיין הרי בגיטין מחמירין חומרות יתירות ולמה לא קפדינן לצאת דברי רבינו הרמ"א לכתוב לכתחלה על קלף, והלא קלף מצוי בינינו הרבה ואין זה שעת הדחק, וכבר נתעוררו בזה הגדולים מהר"מ בן חביב בספרו גט פשוט והט"ז. וז"ל מהר"מ, ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שחשש בזה אפילו לכתחלה, והמנהג פשוט פה ירושלים תוב"ב ובכל ארץ ישראל וגיטין הבאים ממדינת הים שהם כתובים על נייר שלנו שקורין פאפיר, וכן העיד הב"ח שכל הגיטין הבאים מסאלוניקי וממצרים ויתר מקומות תוגרמה אין נכתבים על קלף. והני ניירות שלנו אינם יכולים להזדייף דאם יהיה שום אות או תיבה כתובה על המחק מיד הוא נרגש וניכר לעיני כל רואיו, ולכן יש להתיר גיטין הכתובין על הנייר כמו הכתובין על קלפים העפוצים, וא"צ להביא עידי מסירה לפנינו אלא בעידי קיום סגי וזה ברור. עכ"ל.

וז"ל הט"ז, לפי הנראה יותר כשר לכתוב על פאפיר, שקלף שלנו אפשר להזדייף יותר לגרור ממנו כי חזק ועב הוא, משא"כ בנייר שא"א כלל לגרור בו שלא יהא נראה הגירור, ואף שהיה המנהג בארצות אלו לכתוב על קלף, מ"מ בשעת הגזירות במדינות וואלין ואוקריינא שהוצרכו הרבה לתת גט מצוה ולא היה מצוי קלף הורגלו לכתוב על פאפיר, ומשם התפשט גם לשאר מקומות. עכ"ל. וכעין זה כתבו כמה גדולים [עיין פתחי תשובה]. ולכן חלילה לשנות מכפי המנהג, ורק יש לכתוב על נייר טוב וחלק ולא על נייר פשוט שקורין ביבול"א או ראסחאזנ"א שאינו חלק ויש בו גומות גומות ואין הכתב מיושר, וגם נראה שיש לזהר מלכתוב על הניירות הגדולים ועבים כקלף, דאולי ביכולת למחוק בהם שלא יהא ניכר ויהיה יכול להזדייף ויצטרכו עידי מסירה תמיד, ורק יש לכתוב על נייר שרייב או רעגאל וכן אנו נוהגים בכל מדינותינו:

אין כותבין במחובר לקרקע. כתבו במחובר, תלשו וחתמו ונתנו לה כשר רבי יהודה פוסל עד שתהא כתיבתו וחתמימתו בתלוש. רבי יהודה בן בתירא אומר אין כותבין לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא, מפני שהוא יכול להזדייף, וחכמים מכשירין.

כתבו על חרס של עציץ נקוב כשר, דשקיל ליה ויהיב ליה ניהלה. על עלה של עציץ נקוב אביי אמר כשר, ורבא אמר פסול.

וכן נפסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קכ"ד סעיף ד'] אין כותבין גט במחובר, אפילו יתן לה המחובר כמו שהוא, דבעינן ונתן בידה. ואפילו חתמו העדים אחר שתלשו, ואח"כ נתנו לה, אינו גט. ואם כתבו על העלה הזרוע בעציץ (פי' כעין חצי קדרה של חרס שזורעין בה) נקוב, אף על פי שנתן לה העציץ כולו, פסול, שמא יקטום. הגה: והוא הדין בעציץ שאינו נקוב, ויש אומרים דכשאינו נקוב לא גזרינן שמא יקטום (תמצא מבואר ב' הסברות בב"י). אבל כותב הוא על חרסו של עציץ ונותן לה, והוא שיהיה עדי מסירה לפנינו, שחרס דבר המזדייף הוא.

[סעיף ה'] אין כותבין במחובר, אפילו טופס. כתב הטופס במחובר, ותלשו ואח"כ כתב התורף, וחתמו ונתנו לה, כשר.

וכתב בערוך השלחן, אין כותבין גט על דבר המחובר לקרקע אפילו יתן לה המחובר כמו שהוא ואינו מחוסר קציצה, מ"מ ונתן בידה בעינן ואין כאן נתינה לידה, דמחובר א"א ליתן מיד ליד אלא קניית חזקה או כסף או שטר ולא נתינה מיד ליד והירושלמי יליף לה מספר מה ספר שהוא תלוש אף כל שהוא תלוש, והרשב"א הביא טעם זה, וטעם ראשון כתב הרא"ש [פ"ב סכ"ג] ומחובר הוה פסול דאורייתא והגט בטל. ונ"מ בין שני הטעמים לענין עציץ נקוב שיתבאר ודינו כמחובר וניתן מיד ליד דלטעם הראשון אין דינו כשאר מחובר, ולהירושלמי דינו כשאר מחובר [ב"ש סקי"א]:

וכמו שמחובר פסול כמו כן דבר שהיה תלוש וחיברו לקרקע וביטלו להקרקע דינו כמחובר ממש, אבל כשלא ביטלו אין דינו כמחובר. ומיהו אם נשרש כל כך עד שצריך קציצה אפילו לא ביטלו פסול, ואפילו כתבו וחתמו בתלוש ואחר חתימתו חזר וחיברו וביטלו ואח"כ תלשו ונתנו לה פסול. ולא מיבעיא אם אשרוש אחר כתיבה וחתמה, אלא אפילו לא אשרוש נמי פסול כיון דמחוסר מעשה מקמי נתינה דבעינן וכתב ונתן שלא יהא מחוסר מעשה משעת כתיבה עד שעת נתינה [טור] והרשב"א מכשיר בכה"ג [הטור לא הביא דעתו]:

ובגמרא איתא פלוגתא אי עידי חתימה כרתי או עידי מסירה כרתי, ומבואר כי למאן דאמר עידי חתימה כרתי העיקר היא החתימה, ועל זה קאי מה שאמרה התורה וכתב לה, ולמאן דאמר עידי מסירה כרתי העיקר היא הכתיבה, וקיימא לן עידי מסירה כרתי ולכן הכתיבה היא העיקר, ולכן אם הכתיבה היתה במחובר, אפילו תלשו קודם החתימות וחתמו בתלוש הגט בטל, ואפילו הטופס אסור לכתחלה לכתוב במחובר ובדיעבד אם לאחר כתיבת הטופס תלשו וכתבו את התורף בתלוש וחתמו ונתנו לה כשר, וכ"ש כשכתב את הטופס בתלוש קודם קציצה ואח"כ קצצו דכשר [חלקת מחוקק]. ודע דגם במחובר דעת הרמ"ה לפסול מדרבנן גם בכתיבת טופס כמו בסופרים כמ"ש הטור בשמו, ע"ש אמנם היא דעת יחיד ולא קיי"ל כן.

ומה שמצאנו שהפוסקים כללו להזמן בהתורף אף שהוא מדרבנן מ"מ אלמוהו לזמן כאלו הוי מן התורה, נראה דרך לחומרא אמרינן כן ולא לקולא, כגון שכתב הזמן במחובר וכל התורף בתלוש וודאי דפסול הוא מדרבנן, אבל אינו בטל לענין אם קבלה קדושין מאחר שלא תצטרך ממנו גט, ורבינו הב"י נסתפק בזה, וצ"ע.

ולענין עציץ נקוב, דבר ידוע בכל הש"ס דעציץ נקוב מה שזרוע בו או נטוע בו דינו כזרוע ונטוע בקרקע ושאינו נקוב דינו כתלוש, ובנקוב אין חילוק בין עומדת על הקרקע או על יתדות שיש הפסק אויר בין העציץ להקרקע, וזהו בשל חרס ובשל עץ יש אומרים דלא בעי נקיבה דאפילו אינו נקוב כנקוב דמי ויש אומרים להיפך, והעיקר דחרס וודאי בעי נקוב, אמנם בשל עץ יש אומרים דלא מהני נקוב כלל [תוס' מנחות פ"ד ב.]. וזה דבנקוב נחשב כקרקע אינו אלא הדבר הזרוע והנטוע בה, אבל העציץ עצמו תמיד דינו כתלוש, ולכן כותבין גט על העציץ עצמו אפילו הוא נקוב ומוסר לה העציץ כולו, ולא חיישינן שמא ישבור מקום הגט וא"כ הוה מחוסר קציצה, דוודאי לא יפסיד העציץ ואין דרך לשוברו [תוספות]:

אבל אם כתבו על העלה של העציץ הנקוב הגט בטל מן התורה, ולא מיבעיא אם מוסר לה הגט על המקום ולא נפסקה היניקה מן הקרקע דהוה מחובר גמור, אלא אפילו מגביה העציץ מהקרקע ומוסר לה דפסקה יניקתו והוה כתלוש, מ"מ הגט פסול, דנהי דאינו בטל מן התורה דזה לא מקרי לגבי גט קציצה מן המחובר, ולא מקרי מחוסר תלישה לפי שאותה תלישה אינה ניכרת כלל וא"צ מעשה אחר אלא כמעשה דכל התלושים [ר"ן שם], מ"מ מדרבנן פסול דגזרינן שמא יקטום העלה מן העציץ והוה מחוסר תלישה, דהא דרך לקצוץ העלה, וכשיקטום בוודאי בטל מן התורה. ולא מיבעיא לרוב הפוסקים דפסלי גם בתלוש מחוסר קציצה, אלא אפילו למאן דסברי [רש"י] דפסול קציצה אינו אלא במחובר, מ"מ הכא גזרינן שמא יקטום בעודו על הארץ ומחוסר קציצה מן המחובר הוא [ב"ש סקי"ב]:

ויש מי שאומר דלטעם הראשון שבארנו דפסול מחובר הוא מטעם דאין כאן ונתן בידה דבעינן שיתן מיד ליד, אם כתב על עלה של עציץ נקוב ונתן לה העציץ כולו ולא פסק היניקה והיא עשתה חזקה מגורשת כיון שהעציץ הוא דבר הניתן מיד ליד [ב"ש סקי"ב], ואף על גב דנתינה דעציץ אינו כלום כיון שעדיין לא פסקה היניקה והוה כמחובר, מ"מ הקניין הוא בחזקה, ועכ"ז ונתן בידה קרינן, דהא מגביהין אותה וניתן מיד ליד. אמנם לא נראה כן, דבגט בעינן שהקניין תהיה על ידי הנתינה שמיד ליד [וכ"כ התורת גיטין], וכ"ש דלמאן דס"ל דפסול דמחובר הוא משום דאינו דומיא דספר דוודאי הגט בטל:

יש אומרים דהוא הדין בעציץ שאינו נקוב דדינו כתלוש, מ"מ אם כתב על עלה שלו ונתן לה כל העציץ ג"כ פסול להפוסקים דס"ל דגם בתלוש פסלה תורה מחוסר קציצה, דגם בה גזרינן שמא יקטום, ולא דמי לכותב על נייר גדול

שאינו נקוב כנקוב דמי, דכן מתבאר מהרמב"ם [פ"י ממעשר שני הלכה ח']¹, אבל מהרא"ש בהלכות ערלה ומהטור [יורה דעה סוף סימן רצ"ד]² נראה דגם לאילן בעי נקיבה:

ובענין מה שכתב רבינו הרמ"א ד"א דדוקא בשל עץ בעינן נקוב אבל של חרס אינו נקוב כנקוב דמי משום דמתלחלח והולכת דרך החרס [רש"י גיטין ו': ד"ה עפר] וי"א להיפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ אינו נקוב כנקוב דמי דהעץ מושך לחלוות הרבה [תוספות שם ד"ה עציץ], דע דהרמב"ם והטור לא חילקו כלל בין עץ לחרס, ואף דבגמרא מנחות [פ"ג:] מבואר שיש חילוק ביניהם, ס"ל דאינו אליבא דהלכתא, דזהו לר"ל ולא לרבי יוחנן שם, ע"ש.

דף כ"ג ע"א

הכל כשרין לכתוב את הגט אפילו חרש שוטה וקטן האשה כותבת את גיטה וכו'.

והוא שהיה גדול עומד על גביו.

ולהלכה, פסק בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קכ"ג סעיף א'] הכל כשרים לכתוב הגט, חוץ מחמשה גוי ועבד וחרש ושוטה וקטן. אפילו האשה בעצמה, אם אמר לה הבעל לכתבו, יכולה לכתבו ותקנה אותו לבעל וחוזר ונותנו לה. הגה: והבעל לכתחלה לא יכתוב הגט בעצמו, גם לא יצוה לסופר כיצד יכתוב, אלא אומר לו, סתם, לכתוב (מצא בקונטרסים). וי"א דיש להחמיר שגם קרוב לא יכתוב לכתחלה, היכא דאפשר באחר (מהרי"ק שורש ק"ו). ולכתחלה יכתוב הסופר בידו הימנית; ואם הוא אטר יד, יכתוב בשמאלו (מ"כ בתקון ישן).

[סעיף ב'] ישראל שהמיר, או שהוא מחלל שבתות בפרהסיא, הרי הוא כגוי לכל דבריו.

[סעיף ג'] כתב הגט אחד מאלו החמשה, אינו גט אף על פי שחתמו בו עדים כשרים ונמסר לה בכשרים. בד"א, כשכתב התורף; אבל אם לא כתב אלא הטופס, והניח מקום התורף שהוא מקום האיש והאשה והזמן והרי את מותרת לכל אדם, וכתבו הפקח הגדול הישראלי לשמו, הרי זה גט כשר. (וי"א דאפילו בכי האי גוונא פסול מדרבנן) (טור בשם ר"י).

[סעיף ד'] מותר להניח חרש שוטה וקטן לכתוב טופס הגט לכתחילה, והוא שיהיה גדול הפקח עומד על גבן. אבל העובד כוכבים והעבד אין כותבין טופס לכתחלה ואפילו ישראל עומד על גבן.

והנה אשכחן פלוגתא בפוסקים אם צריך מינוי שליחות על כתיבת הגט, דהשולחן ערוך פסק בסימן ק"כ סעיף א' הגט דצריך שיכתבנו הבעל או שלוחו, מבואר מדבריו דבעינן שליחות בכתיבת הגט דוכתב אבעל קאי, וכן משמע מהטור שם שכתב שיכתבנו הוא או שלוחו, אבל יש מרביתינו שכתבו להדיא דא"צ שליחות בכתיבה [רשב"א כ"ב: והר"ן שם]

דלא גזרינן שמא יחתוך החלק, משום דקטימת עלה נעשה בקל ורגילות לקטום העלין לפיכך גזרינן [חלקת מחוקק סקי"ג] ויש אומרים דכשאינו נקוב דמי לכל התלושים ולא גזרינן שמא יקטום, ולכן אם כתב על העלה ונתן לה כל העציץ כשר. ומשמע דהעיקר כדעה ראשונה, דבעל דעה השנייה הוא הרשב"א בחדושו, והוא עצמו מסתפק בזה.

דף כ"ב ע"א

עציץ של אחד וזרעים של אחר מכר בעל עציץ לבעל זרעים כיון שמשך קנה, מכר בעל זרעים לבעל עציץ לא קנה עד שיחזיק בזרעים. עציץ וזרעים של אחד, ומכרן לאחר - החזיק בזרעים קנה עציץ, וזו היא ששנינו נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להן אחריות בכסף, ובשטר, ובחזקה; החזיק בעציץ אף עציץ לא קנה, עד שיחזיק בזרעים.

ולהלכה פסק השולחן ערוך [חושן משפט סימן ר"ב סעיף י'] היה לאחד עציץ נקוב, וזרעים שבו לאחר, אם הקנה בעל העציץ עצמו לבעל הזרעים, כיון שמשך, קנה. [סעיף י"א] הקנה בעל זרעים זרעיו לבעל העציץ, לא קנה, עד שיחזיק בזרעים עצמם. [סעיף י"ב] היה העציץ והזרעים שבו הכל לאחד, והקנה שניהם לאחר, החזיק בעציץ לקנות הזרעים, אף העציץ לא קנה; החזיק בזרעים, קנה העציץ. (וי"א דווקא בשל עץ בעינן נקוב, אבל של חרס אינו נקוב כנקוב דמי) (רש"י פ"ק דגיטין). (וי"א איפכא) (תוס' שם).

וכתב בערוך השולחן יותר בהרחבה, יש שזורעין בכלים מיני זרעים שמשמין קרקע בכלי ונוקבין את הכלי בשוליו כדי שינק מן הקרקע וזהו שנקרא בגמרא עציץ נקוב, ודינם כקרקע לכל הדברים, והכלי יש לה דין מטלטלין. לפיכך אם היה לאחד עציץ נקוב והזרעים שבו שייכים לאחר, אם בעל העציץ הקנה עצמו לבעל הזרעים, כיון שמשך קנה. ואם בעל הזרעים הקנה את הזרעים לבעל העציץ לא קנה עד שיחזיק בהזרעים עצמם כחזקת קרקע. ואם העציץ והזרעים שייך לאחד ומכרה כולה לאחר, אם החזיק בהזרעים כחזקת קרקע קנה גם העציץ בקניין אגב, ואם עשה משיכה או הגבהה בהעציץ קנה העציץ ולא הזרעים. ואם החזיק בהעציץ, שעשה בה מלאכה כחזקת קרקע לקנות העציץ והזרעים, לא קנה לא העציץ, דמטלטלין לא מקנו בחזקת קרקע, ולא קנה הזרעים כיון שבהם לא עשה חזקה.

ודוקא עציץ נקוב, אבל שאינו נקוב גם הזרעים דינם כמטלטלין. ואף בנקוב אינה כקרקע רק כשעומדת על הקרקע, אבל אם עומדת על יתדות וכל שכן על השולחן או על החלון או על הריצפה אין הזרעים שבה כקרקע, דכן מבואר מדברי הרמב"ם [פ"א מתרומות הלכה כ"ג].

ואם העלים נוטים חוץ לעציץ על האויר מהקרקע, אף אם העציץ אינו נקוב חשובין הזרעים כקרקע. [מל"מ פ"ב דבכורות, וכ"מ מרש"י חולין קכ"ח. אך להרמב"ם פ"ב מטומאת אוכלין הלכה ט' אין הוכחה]. וכל זה בזרעים, אבל אילנות הנטועים בכלים אף

הקטן וישתפו החרש והשוטה אבל אינם בני דעה כלל לכתוב לשמה ופסול מן התורה:

ולפ"ז במחלל שבת דהטעם הוא רק משום דעל דעת עצמו עושה כשכותב, נראה דאינו וודאי בטל מן התורה אלא ספק בטל, דאולי כתב לשמה. ולפ"ז לדינא, בחרש שוטה וקטן לכל הפוסקים הגט בטל מן התורה ובנכרי ועבד להסוברים דבעינן שליחות בכתובה וכ"ש בני כריתות ג"כ בטל מן התורה ואפילו להרמב"ם דלא מצריך שליחות בכתובה כיון דמצריך בני כריתות ג"כ בטל מן התורה, ולהפוסקים דלא בעינן גם בני כריתות בנכרי הוה ספק בטל דאולי לא כתב על דעת עצמו, ובעבד כשר דאיהו אינו כותב על דעת עצמו, וכ"כ הרמב"ן והרשב"א כמ"ש המגיד משנה והב"י בשם, והמחלל שבתות הוה ספק בטל לכל הדעות כנ"ל [ערוך השלחן]:

עוד כתב הרמב"ם שם, כתב אחד מה' אלו טופס הגט והניח מקום התורף שהוא מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן ומקום הרי את מותרת לכל אדם וכתבן הפקח הגדול הישראלי לשמו ה"ז גט כשר, ומותר להניח חרש שוטה וקטן לכתוב טופס הגט לכתחלה, והוא שיהיה גדול הפקח עומד על גבן אבל הגוי והעבד אין כותבין הטופס לכתחלה ואפילו ישראל עומד על גבן וכו'. עכ"ל. [דבר הוואל לא פליגי ותרווייהו צריכי גדול עומד על גביו ולשייר מקום התורף, ע"ש]:

ביאור דבריו, דמעיך הדין אין חשש בטופס כלל, דכתיבת לשמה הוא רק בהתורף, ולכן התירו חז"ל מפני תקנת הסופרים לכתוב טופסי גיטין כמו שיתבאר לקמן, ולכן בדיעבד אם אחד מאלו החמשה כתבו הטופס לא חיישינן לה. מיהו לכתחלה לא שרינן להו לכתוב גם הטופס דגזרינן טופס אטו תורף, ולכתחלה צריכינן גם הטופס לכתוב לשמה, ורק מפני תקנת סופר התירו זה. אמנם בגדול עומד על גביו ומלמד לכתוב לשמה מותר גם לכתחלה בטופס, שהרי כותבו לשמה, ובנכרי ועבד לא מהני עומד על גביו שהרי על דעת עצמם הם עושים, ובתורף לא מהני עומד על ג"ג גם בחרש שוטה וקטן. וזה נראה דהוה רק דרבנן, דמן התורה למה לא יועיל. ובנכרי ועבד אם כתבו התורף בעומד על גביו נראה ג"כ דהוה ספק פסול מן התורה דאולי לא עשו על דעת עצמם [וכ"כ הב"ש סוף סק"ה]:

ויש מרבתינו דס"ל דבנכרי אפילו בדיעבד בטופס פסול מדרבנן, וי"א דבחרש שוטה וקטן בגדול עומד על גביו יכולין לכתוב אפילו התורף, ורק בנכרי ובעבד פסול משום דעל דעת עצמם עושים, ובטופס יכולים כולם לכתוב לכתחלה גם בלא עומד על גביו [דס"ל דשני אוקימתות הן דר"ה ושמואל ולא פליגי] ויש סוברים דבעומד על גביו בחרש שוטה וקטן יכולים לכתוב גם התורף ובלא עומד על גביו גם טופס פסול [דס"ל דפליגי והלכה כרב הונא] ויש סוברים דהטופס יכולים לכתוב גם בלא עומד על גביו והתורף פסול גם בעומד על גביו [דס"ל דפליגי והלכה כשמואל]. ולהפוסקים דבעינן שליחות בכתובה פשיטא דהתורף פסול בכל גווני. ודבר פשוט שלדינא יש

דוכתב לאו אבעל קאי אלא אסופר, וזה שאסור לו לכתוב שלא בצווי הבעל משום דבלא צווי לא חשיב לשמה, דאשה לאו לגירושין עומדת, וכיון שאינה עומדת לגירושין בלא צווי הבעל לא חשיב לשמה אף שמתכוין לשמו ולשמה דאין זה כוונה מעליא בלא צווי [שם] ורבתינו בעלי התוספות כמסתפקים בזה, דבמקום אחד כתבו דבעינן שליחות בכתובה [ט': ד"ה אף על פי] ובמקום אחד כתבו שני דעות בזה [כ"ב: ד"ה והא] והרא"ש ז"ל הביא ג"כ השני דעות ומ"מ מסקנתו נראה דבעינן שליחות, ע"ש, וגם יש מחלוקת בין הראשונים אי בעינן בני כריתות בכתבת הגט, כדלקמן.

והרמב"ם [פ"ג הט"ו] כתב, הכל כשרין לכתוב את הגט חוץ מחמשה, נכרי ועבד וחרש ושוטה וקטן ואפילו אשה עצמה כותבת את גיטה ישראל שנשתמד או שהוא מחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא כנכרי לכל דבריו, ולמה אין כותבין אלו החמשה מפני שצריך הכותב לכתוב לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת והנכרי על דעת עצמו הוא כותב וחרש שוטה וקטן אינן בני דיעה והעבד אינו בתורת גיטין וקדושין לפיכך הוא פסול כנכרי לכל דבריו ואם כתב הגט אחד מה' אלו אינו גט אף על פי שחתמו בו עדים כשרים ונמסר לה בכשרים. ומדבריו מתבאר דס"ל כהפוסקים [הרשב"א הנ"ל] דלא בעינן שליחות בכתובה, דאל"כ למה לו לבאר טעמים אלו, הא יש לכל אלו לבד מעבד טעם פשוט שאינם בני שליחות. וגם נראה דס"ל אף על גב דלא בעינן שליחות בכתובה, מ"מ צריך שהכותב יהיה מבני כריתות, ולכן כתב בפסול העבד טעם לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין כלומר שאינו בן כריתות.

ויש מרבתינו דסבירא להו דבמידי דלא בעינן שליחות לא בעינן נמי בני כריתות, דהגמרא [כ"ג ע"ב] דפסלה עבד לשליחות הגט מפני שאינו בתורת גיטין וקדושין משום דלהוליך גט בעינן דין שליחות, לפיכך בעבד אף שיש לו שליחות מ"מ אינו בן כריתות, אבל כתיבת הגט אם נאמר דלא בעינן דין שליחות לא בעינן ג"כ שיהא מבני כריתות [תוספות כ"ב: ד"ה והא לתי' ראשון, והרא"ש והר"ן והרשב"א].

ואיתא באחרונים [ב"ש סק"ה] דזה שהוצרך הרמב"ם בנכרי לטעם דעל עצמו הוא כותב ולא סגי ליה בטעם דעבד דאינו בן כריתות, מפני שכתב שהמחלל שבת בפרהסיא דינו כנכרי, ובו א"א לומר טעם זה דוודאי בן כריתות הוא, דאע"פ שחטא ישראל הוא, לפיכך הוצרך גם בנכרי ליתן טעם אחר שזה הטעם שייך גם במחלל שבת, ולפ"ז אתי שפיר מה שכתב הרמב"ם דאם אלו החמשה כתבו אינו גט, ומשמע דמן התורה אינו גט, וקשה כיון שכתב בפסול נכרי משום דכותב על דעת עצמו ואינו כותב לשמה הא אכתי ספק הוא שמא היתה כוונתו לשמה, אבל באמת פסולו הוא מפני שאינו בן כריתות [ב"ן] ולפ"ז לרבתינו הנ"ל דס"ל דגם בן כריתות לא בעינן בכתובה פסול נכרי הוה ספק [שם] ודע דחרש שוטה וקטן נקראו בני כריתות דבאמת הם בני כריתות לכשיגדל

להחמיר ככל הדעות. ודע דזה שכתבו דמקום הזמן הוא בכלל התורף, אף על גב דאינו אלא מדרבנן מ"מ אלמוה כאלו היה דאורייתא [ב"ש סק"ו].

דף כ"ג ע"ב

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן אין העבד נעשה שליח לקבל גט לאשה מיד בעלה לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין.

וכן בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קמא סעיף ל"א], הכל כשרים לשליחות הגט, בין לקבלה בין להולכה, אחד האיש ואחד האשה, חוץ מחרש, שוטה וקטן, עבד ועובד כוכבים. ויש מי שאומר שאם העבד הוא שליח הולכה, הוי ספק.

וכתב ערוך השולחן, ודע דדעת רוב הפוסקים דעבד פסול בין להולכה בין לקבלה אבל יש מרבתינו דס"ל דאינו פסול רק לקבלה ולא להולכה דכיון דישנו בתורת שליחות ופסולו הוא רק מפני שאינו בתורת גיטין אינו פסול רק בקבלה לפי שע"י קבלתו נתגרשה אבל להולכה אינו אלא כשליח דעלמא והרי ישנו בתורת שליחות [דעת ר"י מג"ש כמ"ש הר"ן והה"מ פ"ו], ולא קי"ל כן, והיא דעת יחיד וגם בירושלמי [ספ"ב] מבואר כדעה ראשונה, ומ"מ למעשה יש להחמיר והוה ספק גירושין כמבואר בשו"ע הנ"ל, דכן פסק הרשב"א לחוש לדעה המכשרת, ולכן נפסלת מן הכהונה ואם קבלה קדושין מאחר צריכה ממנו גט:

דף כ"ד ע"א

דאמר לה הוי שליח להולכה עד דמטית וכו'.

וכן בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קמ"ב סעיף י"ג], האיש שנתן גט לאשתו, ונכתב ונחתם בפניה, ואמר לה הרי את שלוחה להולכה עד בית דין פלוני והם יעמידו שליח ויתנו לך גט זה ותתגרשי בו, הרי זו נאמנת לומר בפניהם בפני נכתב ובפני נחתם (וצריכה לאמרו בשעה שהגט יוצא מתחת ידה) (טור והרא"ש), והם נוטלים אותו ונותנים לשליח ליתנו לה כמאמר הבעל, ואם לא התנה עליה הבעל תנאי זה, והרי הגט יוצא מתחת ידה, אינה צריכה לומר כלום, והרי היא בחזקת מגורשת, ואף ע"פ שלא נתקיימה חתימת ידי העדים; שעדים שחתומים על הגט, כמי שנחקרה עדותן בבית דין דמי, כל זמן שאין מערער. ואפילו אמר לה אל תתגרשי בו אלא בבית דין פלוני, תנאה בעלמא היא וכשתבא לאותו בית דין והגט ברשותה, מתגרשת בקבלה ראשונה, ואינה צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

[סעיף י"ד] ויש חולקים ואומרים שאין להתירה לינשא ע"י גט שיוצא מתחת ידה אם לא נתקיים בחותמיו, אף על פי שאין עליו עוררין, שמעולם לא שמעו מי שנהג קולא כזו. הגה: בעל שמביא גט לאשתו, והוא בעצמו הולכו ממקום שכתבו אותו עד מקום הנתינה, צריך למסרו לה כשליח, וצריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, כמו השליח, כדי שלא

לבא לטעות גם בשליח אחר, מאחר שעכשיו אינן בני תורה (ב"י בשם א"ח).

והנה ז"ל הרמב"ם [פ"ז מהלכות גירושין הלכה כ"ג] האיש שנתן גט לאשתו ונכתב ונחתם בפניה ואמר לה הרי את שלוחה להולכה עד בית דין פלוני והם יעמידו שליח ויתנו לך גט זה ותתגרשי בו הרי זו נאמנת לומר בפניהם בפני נכתב ובפני נחתם והם נוטלין אותו ונותנין אותו לשליח ליתנו לה כמאמר הבעל.

[הלכה כ"ד] במה דברים אמורים בשהתנה עליה הבעל תנאי זה, אבל אם לא התנה עליה אלא נתן לה גיטה, והרי הגט יוצא מתחת ידה אינה צריכה לומר כלום, והרי היא בחזקת מגורשת הואיל וגט שבידה כתוב כהלכתו והעדים חתומים עליו, ואף על פי שאין אנו מכירין כתב העדים ולא נתקיים אין חוששין לה שמא זייפה אותו, שהרי אינה מקלקלת על עצמה, ועוד שהעדים החתומים על הגט הרי הן כמי שנחקרה עדותן בבית דין עד שיהא שם מערער, לפיכך נעמיד הגט בחזקתו ותנשא ואין חוששין שמא ימצא מזוייף כמו שנעמיד הגט בחזקת כשר כשיביא אותו השליח עד שיערער הבעל או עד שיביא ראיה שהוא מזוייף או בטל. שאם תבוא לחוש לדברים אלו וכיוצא בהן כך היה לנו לחוש לגט שיתן אותו הבעל בפנינו שמא בטלו ואחר כך נתנו, או שמא עדים פסולין חתמו בו והרי הוא כמזוייף מתוכו, או שמא שלא לשמה נכתב, וכשם שאין חוששין לזה וכיוצא בו אלא נעמידו על חזקתו עד שיודע שהוא בטל כך לא נחוש לא לשליח ולא לאשה עצמה שהגט יוצא מתחת ידה, שאין דיני האיסורין כדיני הממונות.

וז"ל רמב"ם [פרק י"ב הלכה ב'], היו לה שני עדים שהיא גרושה, אף על פי שאין שם גט הרי זו תנשא לכתחלה, הוציאה גט מתחת ידה ואמרה גירשני בעלי בזה הרי זו נאמנת ותנשא בו אף על פי שאינו מקויים כמו שביארנו. והראב"ד כתב, אומר אני שיתקיים בחותמיו אף על פי שלא יצא עליו ערער.

וכתב ערוך השולחן, ולמדנו מדברי הרמב"ם עיקר גדול בענין איסורים, שאפילו דבר שהחזק בחזקת איסור, אם אחד הביא כתב ראיה שיצא זה הדבר מחזקת איסור אף שאין הכתב מקויים ויש לחוש בו כמה חששות לפוסלו מ"מ אין פוסלין אותו כל זמן שלא נתברר פסולו, והדבר יצא מחזקת האיסור. ואף על גב שבממון אם אחד הביא שטר חוב אין מוציאין מחבירו ממון שלא בפניו עד שיקיים את השטר אף על פי שלא ידענו אם מזוייף הוא אם לא. וזהו שדקדק בדבריו שאין דיני איסורין כדיני ממונות מפני שבממון השני הוא מוחזק, משא"כ באיסורין. ואף על גב דגם בגט מוציאין ממון דהיא גובה כתובתה, זהו מתנאי כתובה שכתוב בה לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי, כמו באומרת מת בעלה שגובית כתובתה אבל עיקרא דמילתא היא מילתא דאיסורא [ועיין לקמן שהראב"ד חולק על זה].

שם ומעולם לא שמענו מי שנהג קולא בזה. עכ"ל. ואולי שגם מפני זה המנהג אצלנו שלא למסור הגט ליד האשה אלא פטור מבית דין וזהו כקיום, דמה יועיל לה הגט אם נצריכה לקיימו:

דף כ"ד ע"א

טלי גיטך מעל גבי קרקע.

דין זה יתבאר אי"ה לקמן ע"ח ע"א.

פרק שלישי

כל גט שנכתב שלא לשום אשה פסול.

וכן נפסק הכל להלכה בשולחן ערוך [אבן העזר סימן קל"א סעיף א'], צריך שתהיה כתיבת הגט וחתימתו לשם האיש המגרש ולשם האשה המתגרשת. ואם לא נכתב לשמה, אינו גט. כיצד, סופר שכתב גט ללמד או להתלמד, ובא הבעל ומצא שם שנכתב בגט זה כשמו, ושם האשה כשם אשתו, ושם העיר כשם עירו, ונטלו וגירש בו, אינו גט.

[סעיף ב'] יותר על כך, כתב לגרש את אשתו, ונמלך, ומצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמו ושם אשתי כשם אשתך, ונטלו ממנו וגירש בו, אף ע"פ שנכתב לשם גירושין, אינו גט.

[סעיף ג'] יתר על זה, מי שיש לו שתי נשים ששמותיהן שוות, וכתב לגרש את הגדולה, ונמלך, וגירש בו את הקטנה, אינו גט, שאף ע"פ שנכתב לשם האיש המגרש, לא נכתב לשם זו שנתגרשה בו.

[סעיף ד'] יתר על כן, אמר לסופר כתוב, ואי זו שארצה אגרש בו, וכתב הסופר על דעת זה, וגירש בו אחת מהן, הרי זה ספק גירושין. והוא הדין אם אמר לו כתוב, לאי זו שתצא בפתח תחלה אגרשנה בו.

דף כ"ה ע"א

אלמא אין ברירה.

סוגיות ברירה מפוזרות הן בכל התלמוד, וענפים רבים להם, ואין כאן מקומם, והרוצה להקיף את הסוגיא הרחבה הזו יוכל לעיין בספר ים של שלמה [בבא קמא פרק ה' אות ל"ב] שהרחיב וביאר בזה, ונעתיק רק את לשונו בפתחה להלכות אלו.

דיני ברירה דאורייתא ורבנן בכל גווני. בין שיש בידו לברר. בין אין בידו לברר. בו תמצא מבואר איך פסק הלכה, להשוות כל הסוגיות שבתלמוד. ודיניה תמצא בסוף. והן שלשים דינים מחולקים.

ראיתי בלבי להאריך בברירה, כי היא ארוכה מאד מאד, ורחבה מני ים. עם כל שרגיה וענפיה. כי כמה וכמה פנים יש

וכתב ערוך השולחן, שנו חכמים במשנה, האשה עצמה מביאה את גיטה ובלבד שהיא צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכו', ולכאורה צריך עיון מה נתחדש בדין זה, דמאי קמ"ל, ואי משום האי דינא גופה, אין בזה רבותא כל כך, שהרי ביד הבעל להתנות כל מה שירצה, וממילא כשעושה אותה לשליח צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם.

וכתב דמדברי הרמב"ם והראב"ד הנ"ל למדנו תירוץ לזה, דלהרמב"ם קמ"ל דדוקא כשהבעל התנה עליה תנאי זה צריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אבל סתם אשה המביאה גט לפנינו א"צ כלום, ואף שהגט אינו מקויים מתירין אותה מיד וכשיבא הבעל ויערער נצריכה לקיום. ולפ"ז קמ"ל מתניתין עוד רבותא, שאשה זו אף על פי שאלו רצתה לא היתה אומרת כלום ורק הראתה גיטה לפנינו והיינו מתירים אותה ככל הנשים המביאות גיטן בידן, וא"כ גם כשאומרת שהבעל עשאה שליח כמ"ש למה נצריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם, תהא נאמנת במיגו, קמ"ל דלא אמרינן כן וצריכה לומר בפני נכתב ובפני נחתם [וכ"כ הר"ן ספ"ב]:

אבל להראב"ד שם שחולק וסבירא ליה דאף בלא אמר לה כלום צריך קיום בגט, ובלא זה לא תנשא, צריך לומר דס"ל דמשנה דאשה עצמה מביאה גיטה קולא קמ"ל, דאע"ג דאשה כשמביאה את גיטה לא שבקינן לה להנשא עד שתעשה קיום על החתימות, מ"מ אם אמרה בפני נכתב ובפני נחתם דיו ואין הבעל יכול לערער כמו בשליח, ולזה פריך הש"ס אשה מכי מטא גיטא לידה איגרשה, ר"ל מה מועיל אמירתה בפני נחתם, הא כבר נתגרשה, וכשם שאין מועיל בשליח כשלא אמר בשעת נתינה בפני נחתם עד שיטלו ממנה ויחזיר לה ויאמר בפני נחתם כמו שנתבאר מפני שתקון של אמירת בפני נחתם אינו מועיל רק בשעת נתינה, וא"כ אשה זו שכבר נתגרשה מה מועיל אמירת בפני נכתב ובפני נחתם, ובע"כ צריכה לקיום. ומתרץ כגון שלא נתגרשה עדיין, שא"ל הבעל שתבא למקום פלוני ותעשה שליח כמ"ש, ולכן מהני אמירתה בפני נכתב ובפני נחתם, ולפ"ז הבעל כיון לטובתה שלא תצטרך לקיום.

ולמדנו מדברי הראב"ד דסבירא ליה דכל חזקת איסור אין מוציאין ע"פ כתב מחזקת איסור עד שיתקיים הכתב. וצ"ל לדבריו שתקנת רבן גמליאל שהתקין שהעדים יחתומו על הגט, תועלת התקנה הוא שתמצא עידי קיום על החתימות, משא"כ אם תצטרך לעדי מסירה. ולהרמב"ם ז"ל אתי שפיר בפשיטות, דאינה צריכה כלום עד שהבעל יערער:

ובשו"ע הנ"ל בסעיף י"ג כתב דעת הרמב"ם, ולכן כתב שהיא בחזקת מגורשת גם בלא קיום וכו' ואפילו אמר לה אל תתגרשי בו אלא בבית דין פלוני תנאה בעלמא הוא וכשתבא לאותו בית דין והגט ברשותה מתגרשת בקבלתה ראשונה וא"צ לומר בפני נכתב ובפני נחתם אא"כ צוה לה למוסרו לבית דין ושהם יעשו שליח, ובסעיף י"ד כתב דעת הראב"ד דבלא קיום אין להתיר לעולם אף כשאין עליו עוררים, וסיים

לה. וגדולי עולם טעו בה, מרב אריכות עומק הפילפול. התלוי בכמה וכמה סוגיות שבתלמוד. וה' יצילנו משגיאות. ע"כ.

והנה נמצא שדיני ברירה מחולקים לד' פרקים. שבפרק אחד לא אמרינן ברירה. ובג' פרקים אמרינן ברירה. וכל פרק ופרק מחולק לכמה חלקים:

הפרק הראשון הוא הכלל דלא אמרינן ברירה בדאורייתא, בין לקולא בין לחומרא. בין לכתחילה, בין בדיעבד. בין בתולה בדעת עצמו, בין בתולה בדעת אחרים. בין היכא שאינו מתנה בפירוש ומברר דבריו. בין היכא שמברר דבריו, ומתנה בפירוש. ולא דוקא דאורייתא ממש, אלא אפילו מידי דרבנן ועיקר שם תורת דאורייתא עליו, כמו מעשר ירק והדומה לו.

הפרק השני, דאמרינן ברירה אפילו בדאורייתא, היכא שמתנה בדבר שעומד להתברר בודאי או יהיה או לא יהיה. וכשנתקיים

התנאי אמרינן ברירה למפרע, אפילו בתנאי שאינו בידו:

הפרק השלישי, דבדרבנן אמרינן לעולם ברירה. אפילו היכא שאין הדבר עומד להתברר, וג"כ אינו מתנה בפירוש, וג"כ תולה בדעת עצמו. אפ"ה מאחר שהוא מדרבנן ממש:

הפרק הרביעי, לענין נדרים והדומה לו. דלא צריכין אנו לומר הוברר למפרע. כה"ג אמרינן שפיר ברירה. ע"כ.

ובסוגיא זו הטבל הוא דאורייתא, והוא שייך לפרק הראשון שכתב כאן המהרש"ל, כמו שכתב שם [דיני ברירה אות א'] בפרק כל הגט (גיטין כ"ה ע"א) ובמרוכה (ב"ק ס"ט ע"ב) ובכמה מקומות. הלוקח יין מבין הכותיים ע"ש בין השמשות, והוא טבל ודאי, לא יכול לומר שני לוגין שאני עתיד להפריש תרומה גדולה הרי הן בתוכו, וכן המעשר, דלא סמכינן אברירה ואין לו תקנה כלל: